Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ ✝ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆ ✝ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆ

EL-CH
CHIA
1973

ՅԻՇԱՏԱԿ ՈՂԵԿՈՋՈՒՄ

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

ՄԵԾԱԿԱՐՈՂ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՀԱՅՈՑ

ԻՐ ՎԱՂԱՆՄԱՆ ՈՒԹՀԱՐՅՈՒՐԱՄԵՑԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

ԵՍԹԱՆՊՈՒԼ
1973

Ն· Ս· Օ· Տ· Տ· ՎԱԶԳԷՆ Ա·
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԵՒ ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՀԱՅՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԿՐԹԱՄԱՍՆԱՅԻՆ ՀԱՅՈՑ ՇՒԱՐԹԱԳՈՒՆ

ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱՐԱՐՈՑ ԱՂԱՆԵԱՆ, ԱՌԱՔԵԼ ԱՄԵՆ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՍՈՒՐՈՑ ԷՋՄԻԱԾՆԻ

ՋՐԻՍՏՈՍԱՀԱՆԴ ՍԻՐՈՑ ՈՂՋՈՒՅՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ Տ. Տ. ԽՈՐԵՆԱՑ ԱՌԱՋՆՈՅ, ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՀԱՅՈՑ ՍՐԲՈՑ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ Տ. ԵՂԻԶԵԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ, ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՀԱՅՈՑ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ Տ. ՇՆՈՐՀԱՑ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ, ՀԱՄԱՐԵԱՑ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ, ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ, ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ ԵՒ ՍԱՐԿԱՒԱԳԱՑ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓոԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՑ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՑ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԵՒՑ ԵՒ ՍԻՐԵՑԵԱԼ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՒԱՏԱՑԵԱԼ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՀԱՅՈՑ

«Այս Ներբևս առաւելեալ էր իմաստութեամբ քան գյոլովս ի ժամանակի անդ, ո՛չ միայն քան զվարդապետս հայոց, այլև քան զՅունաց և զԱւարուց այնքան՝ մինչ զի համբաւ իմաստութեան նորա տարածեցաւ ընդ ամենայն ազգս»:

Պատմագիր Կիրակոս Գանձակեցի

ՓԱՐԶԱԿԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿԻ ՍԵՄԻՆ, ԵՐԲ ԱՐԵՒՄՏԻՑ ՏԱՐԱԾ ԲԻՒԶԱՆԴԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼՔԻՑ ԽՈՒՀԱԾՈՂ ՍԵԼՋՈՒԿՆԵՐԻ ՀԱՐՈՒԱԾՆԵՐԻ ՏԱԿ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԿՈՐԾՐՆՈՒՄ ԷՐ ԻՐ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՔԱՂՔԱՑԻՈՒՄԻ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՑ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՆԱԽԱՒՆՁՄՈՒԹԵԱՄԲ, ՀԱՅՈՑ ԱԾՈՒԱՐԻՑ ՀԵՌԻՆ՝ ԿԻԼԻԿԻԱՑՈՒՄ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԵՑ ՈՒ ՋԱՐԳԱՑԱՆ ՄԻ ՆՈՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ, ՈՐ ՀԱՆԴԻՍԱՑԱՒ ՊԱՀՊԱՆՈՂԸ ԵՒ ԾԱՌԱՅԱԿՈՂԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՑՈՒԹԵԱՆ, ՀՈԳԵՒՈՐ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԱԿՈՑՔԻ:

ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԷՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԻԼԻԿԻԱ ՓՈՒՆԱԳՐՈՒԹԻՑ ՆԱԵՒ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՔՈՐԸ, ՆՈՐԱՍՏԵՂԾ ՀԱՅ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀՈՎԱՆԻՒՆ ՆԵՐՔՈՑ, ՀՈԳԵՒՈՐ ՈՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՍԵՐՏ ԿԱՊԵՐ ՊԱՀՊԱՆԵԼՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՈԳԵՒՈՐ ԿԵՆՑՐՈՂՆԵՐԻ ՀԵՏ, ԵՐԲ ՈՒ ԻՆՉՊԱՆ ԹՈՂԼԱՏՐԻ ԷԻՆ ԼԻՆՈՒՄ ՔԱՂՔԱՑԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ:

ԵՒ ԱՅՍՊԵՍ ՄԻՋ ԵՐԵՔ ԴԱՐ ՇԱՐՈՒՆԱԿԻ 1080-ԻՆ ՄԻՆՉԵՒ 1375 ԹՈՒԱԿԱՆԸ, ԿԻԼԻԿԻԱՆ ԴԱՐՁԱՒ ԲՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՆԲԱԺԱՆԵԼԻ ՄԱՍԸ, ՆՈՐ ՓԱՌԱՒՈՎ ՊԱԱԿՑԵԼՈՎ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԳԻՐՔԸ ԵՒ ԱՆԿՈՐՆՉԵԼԻ ԱՐԺԷՔՆԵՐ ԸՆԴԱՌԵԼՈՎ ՀԱՅ ԻՐԱԿՈՑՔԻ ԳԱՆՁԱՍՆԸ:

ՀՈԳԵՒՈՐ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ, ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ, ԼԱՒՐԻՆԹՍՆԵՐԻ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՋԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻ ՆՈՐ ԴԱՐՇՐՔԱՆ Է ԲԱՑԻՒՈՒՄ ՈՐ ԻՐԱՒԱՄԲ ԱՐԺԱՆԻ Է ԴԱՌՆՈՒՄ ՀԱՅԱՑՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ «ԱՐԵՒԱԹԷ ԴԱՐ»-Ը ԿՈՉՈՒԻԼՈՒՆ:

ՄԱՆԱՒԱՆԳ ԺԸ ԴԱՐԸ, ՀԱՆԴԻՍԱՑՈՒՄ Է ԿԱՏԱՐԸ ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԾՐՋԱՆԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՋԱՐԳԱՑՄԱՆ, ՈՐԻ ԿԵՆՑՐՈՂՈՒՄՈՒ ՓԱՅԼՈՒՄՈՒ Է ՊԱՅԾԵԱՒ ԱՆՁՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՔԻՆ ԾՆՈՐՀԱՒՈՒ, ԾԱՌԱՅԻՒԸ Է ՊԱՅԾԵԱՒ ԱՆՁՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՐԲ ՀՈՂԱԿԱՆՈՒՆ ԳՐԻԳՈՐ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻՆ:

ԱՊԻՒԱՏ ԻՇԽԱՆԻ ՈՐՈՒՆ, ՆԵՐՔԻՆԸ ԾՆՈՒՆԻՒ Է ՏԸԼՈՒՒԾ ԳԱՒԱՌԻ ԾՈՎԱՑ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ԴԱՒԵԼԱԿՈՒՄՈՒ, ԵՒ ՓՈՔՐ ՀԱՍԱԿԱՑԻ ՄԾԵՑԱԾԷ ՈՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒԷ Է ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՆՔՈՒՄՈՒ, ԻՐ ՄԵԾ ՀՕՐ ԳՐԻՉՔՈՒՐ ՎԿԱՅԱՍՆԵՐ ԿԱՄՈՒՂԿՈՒՆՈՒՄ-ՁԵՌՆԱՐԻ ՏԱԿ, ԻՐԵՐԵՒ ՈՒԽՏԻՒՑԻՉ ՈՒԽԵՏՆԱՒԼՈՎ ՆՈՅՆ ՎԱՆՔԻ ԳԻՏՆԱԿԱՆ ՎԱՆՔԱՀԱՅՐ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՄԱՆԿՈՒՄԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ:

ՀԱՅԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՔՈՐԸ, ՔԱՂԱՔԱԿԱԿԱՆ ԱՆԱՊԱՀՈՎ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ՀԵՏԵՒԱՆՔՈՎ 1150 ԹՈՒԿԱՆԻՆ, ԾՈՎՔԻՑ ՓՈԽԱԴՐՈՒԵԼՈՎ, ՆԱ ԵՒՍ ՀԵՏԵՒՈՒՄԻ Է ԻՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒ ԵՂԲՕՐԸ՝ ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՀԼԱՒՈՒՆԻՆ, ԵՒ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆԱՑՊԷՍ ՀԱՒԱՏԱՑՈՒՄՈՒ Է ՀՌՈՄԿԼԱ, ՈՒՐ ԵՒ ԻՆՔ ԲԱՐՁՐԱՑՈՒՄՈՒ Է ՍՈՒՐԲ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԳԱՒԸ 1166 ԹՈՒԿԱՆԻՆ, ԿՈՉՈՒԻԼՈՎ ՆԵՐՔԻՆԸ Դ ԿԼԱՑԵՑԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ:

ԱՑՍՏԵՂ, ՀՌՈՄԿԼԱՑՈՒՄ ՄԱՆԱՒԱՆԳ, ՆԵՐՔԻՆ ԾՆՈՐՀԱՒՈՒ, ՈՉՆԿԱՆ ԵՒ ԻՄԱՑԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅՈՒՐ ՈՒԺԵՐԻ ԼԻՈՒԹԵԱՄԲ, ԲՈԼՈՐՈՒՄ Է ԻՐ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԿԵՆՑՐԻՆ ԱՄԵՆԱՓԱՅԼՈՒՆ ԾՐՋԱՆԸ:

ՊԱՀԼԱՒՈՒՆԻՆ ՆԵՐՔԻՆԸ ԻՐԱՊԷՍ ԼԻ ԵՂԱԾ ԾՆՈՐՀՆԵՐՈՎ, ԻՐԵՐԵՒ ՀՈԳԵՋԱՐԴ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ, ԻՐԵՐԵՒ ՈՒՂՂԱՓԱՌԱՀԱՏ ԽՈՐՀՈՒՄԱՑ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ, ԻՐԵՐԵՒ ՆԵՐԾՆՉԵԱԼ ԱՂՕԹՔՈՂ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ, ԻՐԵՐԵՒ ՆՈՒԻՐԵԱԼ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՄԾԱԿ ԵՒ ԻՐԵՐԵՒ ՋԱՍԱՏԱՐՈՂ ՊԱՏՑՈՂ ՀԱՅ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ:

ԱՌԱՆՑ ՆԵՐՔԻՆ ԾՆՈՐՀԱԼՈՒ ԼՈՒՍԱՑՈՂ ՆԵՐԿԱՑՈՒԹԵԱՆ, ՊԻՏԻ ՄԵՐԿԱՆԱՐ ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԺԸ ԴԱՐԸ ԻՐ ՓԱՌԱՒԻՑ ԵՒ ՊԻՏԻ ԱՆՁԿԱՆԱՐ ՄԻ ԱՆԿԱՐԿԱԼԻ ՇՈՂԱՐԱՁԱԿ ԲԱՐՁՐՈՒՆԻՑ ՄԵՐ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀՈՐԻՉՆԵՒԻՑ: ԵՐԱՆԱԾՆՈՐՀ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՐՀԱԼԻՆ ՓԱՌԱՒՈՐՈՒՆԻՆ Է ԱՆՑԵԱԼՈՒՄ ԵՒ ՓԱՌԱՒՈՐՈՒՆԻՆ Է՛ ՄԻՏՑ, ԻՐԵՐԵՒ ԲՈԼՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑՆԵՐ՝ ՊԱՐԾԱԿՆԻՑ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:

ԵՐԱՒՏԱՒԱՉՏ ՍՐՏՈՎ ԵՒ ԵՐԿԱԿԻՂԱԾՈՒԹԵԱՄԲ, ԽՈՆԱՐՀԻՈՒՄ ԵՒՆ ՀՐԱՒԱՆՑՆՈՐՀ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՍՈՒՐԲ ՅԻՇԵՑԱՏԱԿԻ ԵՒ ՄԵԾ ՎԱՍՏԱԿԻ ԱՌԱՋ, ԱՂԵՐՍԱՆՔՈՎ ՋԵՐՄԵՌԱՒՆԴ ՈՐ ՆԱ ԲԱՐՁՐԵԼՈՑՆ ԳԱՒԻՆ ԱՌՋԵԻ ԲԱՐԵԽՕՍ ԼԻՆԻ Ի ԽՆԴԻՐ ԱՆՆԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԻՇԵՑԱՏԱԿԻ ԱՌԱՋԵԼԱԿԱՆ ՄԵՐ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՈՑ:

ՑԱՒԵՏ ՑԱՐԳԱՆՔ, ԼՈՑՍ ԵՒ ՓԱՌՔ ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՔԻՆ ԾՆՈՐՀԱԼՈՒ ՆՈՒԻՐԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ ՈՒ ԱՆՔԱՒԱՀԱՄ ԳՈՌԻՆ:

ԱՅՍ ՏԱՐԻ 13 ՕԳՈՒՏՈՍԻՆՆ ԼՐԱՆՈՒՄ Է ՄԵԾ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՈՒԹՋԱՐԻՒՐԱՇԱԿԸ: ԱՅՍՈՒՆ ՄԵՐ ԿՈՂՔԱՑԱԿՈՎ ԵՐԺԱՆԿԻԿ ԵՆՔ ՀՐԱՒԷՐ ԿԱՌԱՒԱՐԻՆ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑՈՑ ՆՈՒԻՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՌՈՒԼՈՐ ԱՔՈՒՆԵՐԻՆ ԵՒ ԹԵՍՄԱԿԱՆ-ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԿԱՂՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՆ, ՈՐ ՏԱՐԻՆԻՑՍ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ՊԱՏՇԱՒԸ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ, ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՆԻՍՏԵՐՈՎ ԵՒ ՀԱՅԵՐԷՆ ՈՒ ԱՅԼ ԼԵԶՈՒՆԵՐՈՎ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ, ՅՈՒՆԱՒՈՒԲՐՈՒՆ ՈՒ ՊԱՆԵՒԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ՀԱՅԱՐԱՊԵՏԸՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:

«ՅԻՇԵՑԵՔ ԶԱՒԱԶԱՆՈՐԴԱ ՁԵՐ ՈՐ ԽՕՍԵՑԱՆ ՁԵԶ ԶԱՒԱՆՆ ԱՍՏՈՒԱԾՈՑ. ՀԱՅԵՑԵԼԱՒ ՅՇԵԼՈՒ ՑԱՐԳԱՑԻՑ ՆՈՅՆ՝ ՆՄԱՆՈՂԱՒ ԵՂԲՕՐԻՒՔ ՀԱՒԱՏՈՑՆՈՅ»(ԵՒՐ. ԺԳ 7)։ ԱՄԵՆ։

ՑԱՐԱՒ ԿՈՒՆՈՒԱԾ Ի 16-Ն ՑՈՒՆՈՒԱՐԻ 1978 ՓԱՐԶԱԿԱՆ ԱՄԻ, ԵՒ Ի ՑՈՒՇԱՐԻՒ ՀԱՅՈՑ ՅՈՒՆԻՔ, Ի ՄՇԱԲՈՒԱԿԱՆ ՍՐԲՈՑ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՀՄՐ. 749

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՀԵԶԱՀԱՄԲՈՅՐ ԱՆՋԸ

Ամենապատիւ Տ. ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ
Պատրիարք Հայոց Թիւրքիոյ

Ամէն դար ունի իր տիրական դէմքը, որուն չուքը եւ շնորհքը կը տարածուի ամբողջ իր ժամանակին վրայ եւ կ'երկարի ու կը հասնի նաեւ յաջորդ դարերուն եւ սերունդներուն: Անոնք կը հանդիսանան իրենց դարուն բարացուցական դէմքը. մինչեւ իսկ դարը կը կոչուի իրենց անունով: Անոնցմէ մէկն է մեր Ներսէս Դ. Կաթողիկոսը, ըղր պատմութիւնը եւ մեր ժողովուրդը պատուած են ՇՆՈՐՀԱԼԻ մականունով: Տարակոյս վեր է, թէ 12րդ դարու մեր պատմութեան տիրական դէմքը նոյնինքն շնորհաչատ այս Հայրապետն է, որ ինքզինքը իրագործած է կրօնական ու մատենադրական դրեթէ բոլոր մարզերու մէջ:

Արեւոր դար է 12րդը մեր պատմութեան մէջ: Վերահաստատումի, վերակերտումի եւ վերազարթօնքի շրջան մըն է դրեթէ բոլոր բնագաւառներու մէջ – քաղաքական, կրօնական, մատենադրական, ընկերային եւ տնտեսական: Տեսնուած է, որ մեր մէջ մշակութային սկիզբները միաժամանակ գագաթներ եղած են, որոնց դրեթէ անմիջապէս կը յաջորդէ վայրէջքը: Այդպէս եղաւ 12 րդ դարուն համար դոր կրնանք նկատել հայկական մեծութեան վերջին դարը, որուն կաթեւորագոյն կերտիչներէն եւ դերակատարներէն մէկը եղաւ Ներսէս Շնորհալի:

Նորհալի հայրապետը մեզի կտակած է կրօնական, բարոյական ու մշակութային հսկայ հարստութիւն: Այդ կտակին կարեւորագոյն եւ սրբազնագոյն մասը, ըստ մեզի, նոյնինքն անոր չնորհաշատ ԱՆՁՆ է: Այո, անձեր ալ կրնան ժառանգաւորել գալիք սերունդներուն, երբ մանաւանդ վեհ ու ցնկալի դաղափարականի մը մարմնացումը եղած են անոնք: Ներսէս մարդկային ազնուականութեան, Աւետարանական կատարելութեան եւ ժողովրդանուէր ողջակիզումի անդերազանցելի տիպարը հղաւ: Ու այդ իսկ պատճառներով, իբրեւ անկործանելի բարոյական կոթող, միշտ կանդուն մնաց որքան մեր պատմութեան ու մատենագրութեան էջերուն մէջ, նոյնքան եւ իր ժողովուրդի զգացումներուն եւ երախտիքին մէջ: Ու Հայց. եկեղեցին եւ մեր ժողովուրդը այդ անմեռ անձով ինքզինքը աւելի հարուստ, աւելի հզօր ու աւելի հպարտ զգացած է, այս բառերուն բարոյական ու ազնուական առումով:

Պարուստ ձիրքերով կազմաւորուած անձնաւորութիւն մը եղած է Շնորհալի հայրապետը, որ փայլած է իր ասպարէզի գրեթէ բոլոր մարզերուն մէջ: Կրնար ըսել խմաստունին հետ. «Մանուկ էի մտավարժ եւ ոգւոյ դիպեցայ»: Երկինքէն ուրնութենէն օժտուած էր մտացիութեամբ եւ հոգեւոր չնորհներով, զորս իր աշխատանքով առաւել փայլեցուց եւ կրկնապատկեց. ու ամբողջ իր ձիրքերը եւ կեանքը ի սպաս դրաւ իր ժողովուրդի բարիքին, վայելքին ու բարոյական վերելքին:

Դժբախտ պայմաններու մէջ բախտաւոր անձ մը եղաւ Ներսէս: Հակառակ մատաղ տարիքէն որբանալուն – իր երեք եղբայրներով – գտնուեցաւ ամէնէն հոգածու ձեռքերու մէջ: Հակառակ իր ժամանակներուն տիրող ընդհանուր անապահովութեան՝ իր կեանքը յանձնուեցաւ ամէնէն ապահով ձեռքերուն: Ծատկապէս ինք եւ իր անմիջական երէց եղբայրը, Գրիգոր, վայելեցին հայրութիւնը եւ հոգածութիւնը երկու կաթողիկոսներու, Գրիգոր. Վկայասէրի (1066 – 1105) եւ Բարսեղ Անեցիի (1105 – 1113) երկուքն ալ նոյն Պահլաւունեաց մեծ ընտանիքէն, որմէ էին նաեւ այս մտացի եւ չնորհալի հարազատները: Ներսէս ստացաւ ժամանակի բարձրագոյն ուսումը հմուտ եւ հոգեւից վարդապետներու ձեռքին տակ:

Նորհալիի ամբողջ կեանքը կարելի է խտացնել երկու բառերու մէջ. ԱՂՕԹՔ եւ ԱՇԽԱՏԱՆՔ: Աղօթելը աշխատիլ էր անոր համար, եւ աշխատիլը՝ աղօթել: Մշակեց եւ արժեւորեց իր անձը եւ հոգին աղօթելով, դառնալու համար բոլոր ժամանակներու. ամէնէն յուսաւորեալ եւ առաքինացեալ Սուրբերէն մէկը: Իսկ աշխատանքով նա ճոխացուց եւ զարդացուց իր միտքը, մշակելու համար՝ մեծագոյն արդիւնաւորութեամբ՝ Հայ Եկեղեցիի եւ մատենագրութեան անդաստանը: Գերակատարեց գործի իր բաժինը թէ իբրեւ քանակ եւ թէ որպէս որակ, աշխատելով ի ժամու եւ տարաժամու, եւ այսպէս հանդիսանալով մեր մատենագրութեան երկրորդ վերածնունդի, Արծաթի Դարուն, պլհաւոր կերտիչներէն մէկը եւ լաւագոյն ներկայացուցիչը: Եղաւ տառապէս ծառայ Աստուծոյ եւ դաստիարակ իր ժողովուրդին: Ու իր դաստիարակչական գործը չսահմանափակուեցաւ իր անմիջական չրջանակինմէջ, այլ՝ ծաւալեցաւ նաեւ իր ժողովուրդի հիւսիսական հօտին վրայ, ու յանձնուեցաւ յաջորդ բոլոր դարերուն իբրեւ յաւերժական ժառանգութիւն, որուն արդասիքները կը վայելենք նաեւ մենք այսօր ու պիտի չարունակեն վայելել գալիք բոլոր սերունդները:

Երբէք կը փայլի ամենայն առաքինութեամբ եւ գիտութեամբ: Կամ ուրիշ վկայութեամբ մը՝ «Եւ էր նա այր բանաւոր եւ գիտնական՝ լցեալ աստուածային չնորհօք, հեզ, խոնարհամիտ եւ ողորմած»: Արդարեւ տիրացած էր ան՝ առաքինութեանց հիմնականներուն, այսինքն, ԽՈՆԱՐՀՈՒԹԵԱՆ ու ՀԵԶՈՒԹԵԱՆ, առանց որոնց անկարելի է հասնիլ աւետարանական կատարելութեան: Երկուրեակ առաքինութիւններ են ասոնք, զոր դժուար է իրարմէ զատել ու զանազանել. մին կ'ենթադրէ անպատճառ միւսը, որովհետեւ մէկ եւ նոյն հոգեվիճակին արտաքին երեսըն է մին, իսկ միւսը՝ ներքինը: Մէկը առաքինի կեանքի ծաղիկի գոյնն է, իսկ միւսը՝ բոյրը. մէկը կը տեսնես, միւսը՝ կը զգաս:

Ի բովանդակ գրուածքներուն մէջ ի յայտ եկած այս հեզ ու խոնարհ ոգին, կ'ենթադրենք որ նոյն փայլէր նաեւ Շնորհալիի խօսքերուն, գործերուն, չարժումներուն, դէմքին եւ ամբողջ անձնաւորութեան վրայ: Բիւզանդիոնի կայսերական պալատին մէջ ծանօթ էր Ներսէսի «Հոգւոյ հեզհայեցողութիւնը եւ անձին պարկեշտութիւնը, խոնարհամիտ եւ հանդարտ հարցումները եւ պատասխանները»:

Եր եկեղեցական պատմութեան մէջ, Ս. Գր. Լուսաւորչին, Ս. Սահակին Ս. Մեսրոպին եւ Ս. Գր. Նարեկացիին հետ՝ ոչ ոք այնքան մեծարանք ու սէր վայելած է իր ժամանակակիցներէն եւ յաջորդ սերունդներէն, որքան՝ Ներսէս Շնորհալի հայրապետը, իբրեւ Սուրբ եւ իբրեւ Մատենադիր: Իր սրբութեան եւ չնորհաց համբաւը տարածուած էր մինչեւ Բիւզանդական արքունիքը, ուր երբ իմացան անոր մահը, օրուան կայսրը հառաչանքով ըսած է. «Մեծ եւ արթուն զգայարանք մը վերացաւ Աստուծոյ եկեղեցիէն: Հայեր զրկուեցան իրենց երկրորդ Լուսաւորիչէն: Ով Երանելի հայրապետ, ինչպէս իմ փափաքս անկատար ձգելով առ Քրիստոս ժամանեցիր: Սակայն մենք քու անունդ առաջին սուրբերու հետ՝ յիշատակութեան արժանի տնօրինութիւնը պիտի ընենք, տօնելով ուրախութեամբ ի Քրիստոս»: Ու կ'աւելցնէ պատմիչը. «Ու պատուէր տուաւ թագաւորական քաղաքի եկեղեցիներուն, յիշատակել զայն տարեկան տօնախմբութեամբ առաջին սուրբերուն հետ»: Որչափ ալ արեւելեան չափազանցութիւն նկատենք վերոյիշեալ արտայայտութիւնները կայսեր կամ պատմիչին կողմէ, առնուազն կը հաստատեն անոնք այն բարձր համարումը, որ կազմուած էր Շնորհալի հայրապետի մասին նաեւ Բիւզանդական բարձրագոյն շրջանակներու մէջ:

Երախտիք պարտինք Աստուծոյ, որ մեր պատմութեան դրեթէ ամէնէն տագնապալի մէկ շրջանին՝ մեղի ընծայեց Ներսէսը, որ կատարեց ճակատագրական դեր մը մեր պատմութեան մէջ, ինչպէս կը հաստատէ իր կենսագիրը. «Երանելի Հայրս ի նուաղեալ ժամանակի՝ յորում ձմեռն մեզաց տիրէր ի վերայ աշխարհիս եւ մէգ թշուառութեան պաշարէր զմեզ՝ սրոյ եւ գերութեան, երեւցաւ լահաւորեալ վարդապետութեամբ եւ լուսակրօն վարուք, եւ փարատեաց յաշխարհէ զմրրիկ մեղացն, եւ վերստին կանաչացոյց զմեզ ի ճմեռային մեռելութենէն՝ յաճումն հոգեւոր չափուհասակի կատարմանն Քրիստոսի»:

Ծարղանք, փառք եւ երախտիք Շնորհալի Հայրապետի խնկելի յիշատակին:

Պատրիարք Հայոց Թիւրքիոյ

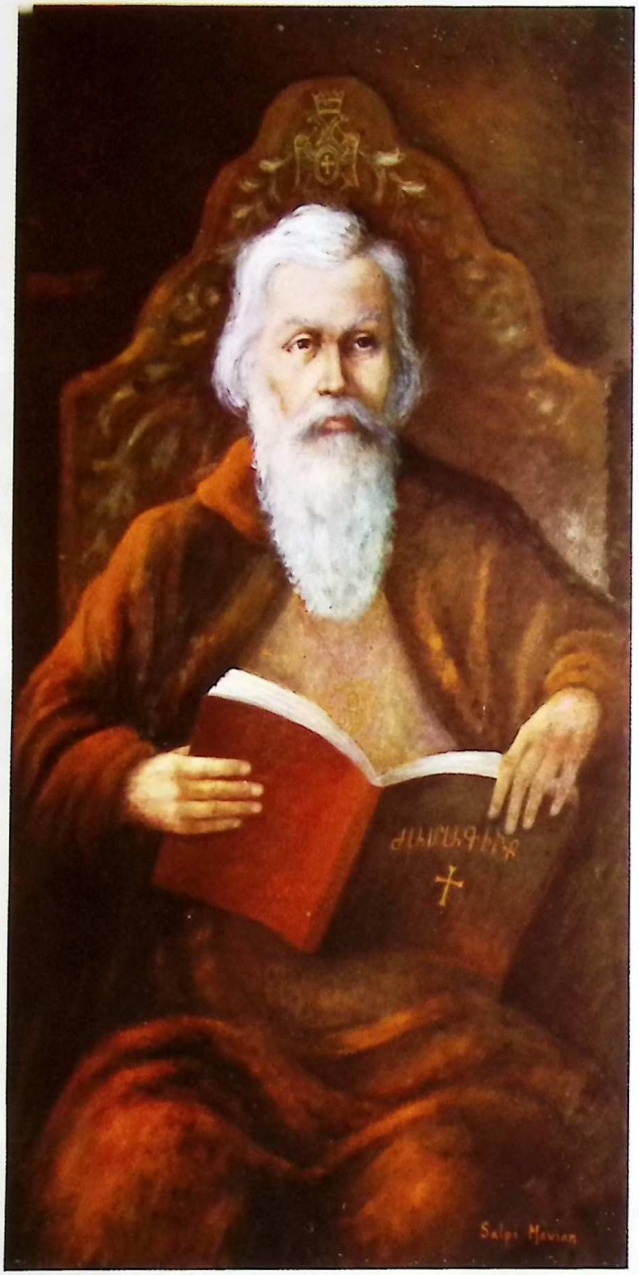

Իւղանկար Սալբի Մավեանի, Ս. Վարդան Մայր եկեղեցի, Նիւ-Եորք։

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ՎԱՍՏԱԿԸ

ԴԱՐԸ

Մեր մատենագրական պատմութեան մէջ, ԺԲ. դարը Ալթաթէք Դար կը կոչուի։ Կը համեմատուի Ե. դարու (Ոսկեդար) հետ, մատենագրական երկերու կշիռով եւ հեղինակներու հոյլով։

ԺԲ. դարու մէջ, թէ իբրեւ հայրապետ եւ թէ իբրեւ մատենագիր՝ նախակարգ դէմք է Ներսէս Շնորհալի, որ նաեւ կը խորհրդանշէ այս դարը։

ՏՈՀՄԸ, ԾՆՈՂՔՆ ՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Ն. Շնորհալի կը պատկանի Նոր Պահլաւունիներու տոհմին։ Այս տոհմը սերունդ կը նկատուէր Լուսաւորչի ցեղին։ Նոր Պահլաւունիներու տոհմին առջինեկ ներկայացուցիչն էր Գրիգոր Մագիստրոս՝ ԺԱ. դարու հռչակաւոր պիտանականն ու մատենագիրը։

Ներսէսի հայրն է՝ Ապիրատ Պահլաւունի իշխանը։ Ապիրատ, թոռն է Գր. Մագիստրոսի, զաւակը՝ անոր չորրորդ աղջկան, նաեւ քեռորդին՝ Գրիգոր Բ. Մեծ Վկայասէր Կաթողիկոսի, այս վերջինը՝ ըլլալով զաւակներէն մին՝ Գր. Մագիստրոսի։

Ապիրատի զաւակներն էին անդրանկութեան կարգով՝ Վասիլ, Գրիգորիս, Ներսէս, Շահան կամ Զօրավար։

ԾՆՆԴԵԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆԸ, ԾՆՆԴԱՎԱՅՐԸ, ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ

Ներսէս ծնած է 1102 – ին, Ծովք բերդին կամ դղեակին մէջ, որուն տէրն էր իր հայրը։ Ծովք՝ կը գտնուէր Տաւրոս Լեռներու մէջ, Այնթապի եւ Մարաշի միջեւ։ Ներսէսի ծննդեան թուականը կը զուգադիպի 800 – ամեակին այն

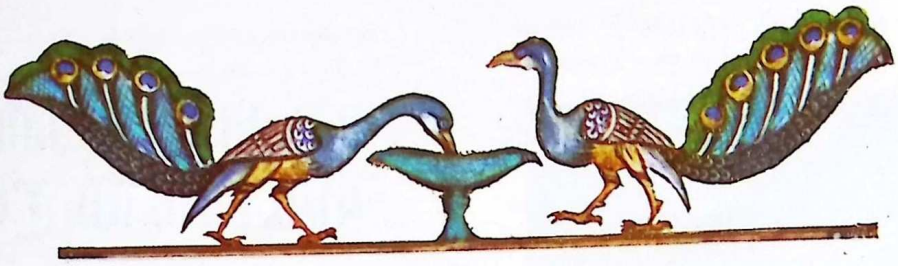

թուականին, երբ առաջին Պահլաւունի հայրապետը կ'ըլլար Ս. Գր. Լուսաւորիչ (302) :

Ներսէս, իր երէց եղբօր՝ Գրիգորի հետ, կանուխէն յանձնուեր էր խնամքին եւ դաստիարակութեան՝ մեծ մօրեղբօր՝ Վահրամ – Գրիգոր Բ. Մեծ Վկայասէրի (կաթողիկոս՝ 1065 – 1105) :

1105 – ին, կը վախճանէր Մեծ Վկայասէր : Կը յաջորդէր Բարսեղ Ա. Անեցի (կաթողիկոս՝ 1105 – 1113), նոյնպէս Պահլաւունեաց տոհմէն :

Բարսեղ կաթողիկոս, կարմիր վանքի մէջ, Վկայասէր ի կոտակին համաձայն, Գրիգորի եւ Ներսէսի կրթութեան եւ դաստիարակութեան հոգը կը վստահէր Ստեփաննոս Մանուկ վարդապետ – Եպիսկոպոսին :

Ստեփաննոս, առաջնորդն էր նոյն վանքի, հանրայայտ՝ իր գիտութեամբ եւ սրբակեաց վարքով : Կը կոչուէր նաեւ Ստեփաննոս Գիտնական կարմիրավանեցի : Գրիգոր եւ Ներսէս եղբայրներուն հետ՝ կ'ուսանէին նաեւ Իգնատիոս, Բարսեղ եւ Սարգիս վարդապետները, որոնք ապա եղան մեծ մատենագիրներ Արծաթէ դարուն :

Ներսէս, իր գլխաւոր ուսումը կը ստանար այստեղ : Դասեր՝ որոնք կ'աւանդուէին, հետեւեալներն էին. Ս. Գրական եկեղեցական պատմութիւն, մատենագրութիւն, երաժշտութիւն, տոմարագիտութիւն, չարադրութիւն, վկայաբանութիւն՝ սուրբ հայրերու կեանքն ու գրական վաստակները, արտաքին գիտութիւնները, վայելչագրութիւն կամ գեղագրութիւն, ինքնուրոյն եւ թարգմանածոյ երկեր : Լրիւ հայկեայ կրթութիւն ստացեր էր Ներսէս, բայց առիթը չէր ունեցեր ուսանելու՝ չրջանի մերձաւոր կամ հեռակայ օտար ոստաններու մէջ :

ՆԵՐՍԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԿԸ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԻ

1113– ին, կաթողիկոս կ'ըլլայ Գրիգոր Գ. Պահլաւունի, հազիւ 19 տարու, Ներսէսի երէց եղբայրը : 1116–ին, Գրիգոր Գ., իր Աթոռը կը փոխադրէր հայրենական Ծովք դղեակը : 1120 – ին, Ներսէս 18 տարեկան, վարդապետ կը ձեռնադրուէր այստեղ՝ իր կաթողիկոս եղբօր ձեռքով :

Ներսէս, 1121 – ին, կը դրէր իր «Վիպասանութիւն»ը, սկիզբ դնելով իր գրական կեանքին : Կը շարունակէր ուսումը, միեւնոյն ատեն կ'օժանդակէր իր կաթողիկոս եղբօր, նկեղեցա վարչական գործերու մէջ : Անոնք՝ երբեմն կը դրաւնուէին Ծովք, երբեմն ալ Քեսունի կարմիր վանքը : Բայց 1125–1150 ժամանակամիջոցին, ամբողջ քառորդ դար, երկու եղբայրները կը բնակէին Ծովք, իրենց հայրենի տունը, ուր հաստատեր էին Հայրապետական Աթոռը :

Իր չնորհներով, քաղցր բնաւորութեամբ, օրինակելի վարքով, զարգացումով եւ ուշիմութեամբ, իր հոգիի մաքրութեամբ, Ներսէս՝ հակառակ պատանի հասակին, կր դրաւէր ուշադրութիւնը իր մեծերուն : Նա գերազանց էր իր ժամանակակիցներու եւ դասակիցներու մէջ : Ահա պատճառաւ, « Շնորհալի » տիտղոսը կամ պատուանունը սեփական եղաւ իրեն եւ իրրեւ արդար ժառանգ՝ նուիրականացաւ, անանձատելի մնաց իր բարի ու անմոռանալի անունէն :

ՇՆՈՐՀԱԼԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ , ԻՐ ՀԱՇՏԱՐԱՐ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1132–ին , երեսուն տարու, Ներսէս Շնորհալի եպիսկոպոսական օծում կը ստանայ Ծովք ի մէջ, դարձեալ իր կաթողիկոս եղբօր ձեռքով :

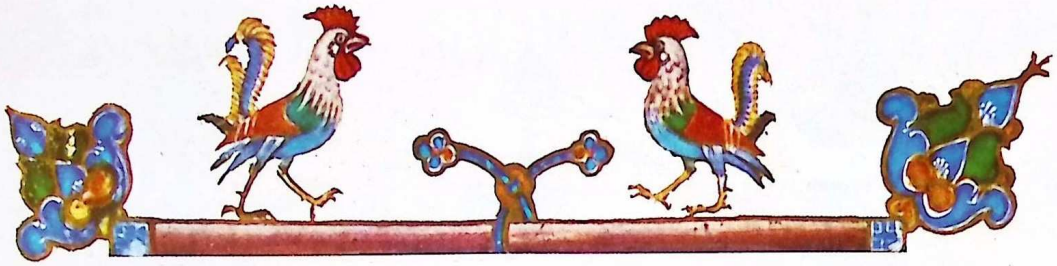

1138 – 1139 թ., Լատիններըը՝ իրենց զանազան խնդիրներու կարգադրութեան համար ժողովները կը դումարէին, Անտիոքի եւ Երուսաղէմի մէջ յաջորդաբար: Կը հրաւիրուի Գրիգոր Գ. Կաթողիկոսը: Ներսէս Շնորհալի Եպիսկոպոս՝ կ՚ընկերանայ իր եղբօր:

Գրիգոր Մեծ Վկայասէրի օրերէն սկսեալ, հայ եւ ասորի Եկեղեցիներու միջեւ, ծիսական հարցերու առընչութեամբ հակամարտութիւն մը կար: Այս հակառակութիւնը դուռ կը բանար խռովութիւններու, որոնք հետզհետէ սաստկացեր էին Գրիգոր Գ.ի ժամանակ: Ն. Շնորհալի, իր կաթողիկոս եղբօր փափաքով՝ կը գրէր իր առաջին կրօնական թուղթը, պարզ բացատրութիւններով կը բառնար վիճելի հարցերը, կը հանդարտեցնէր կիրքերը՝ իր խաղաղարար ոճով ու անդրադարձումներով եւ կը յորդորէր երկու ազգերը՝ հաչտ ապրելու իրարու հետ: Իր երկարագոյն թուղթն է:

1144–ին, Հազարացիներու Ջանդի Ամիրան կ՚աւերէր Եդեսիա քաղաքը: Շնորհալի կը գրէր իր «Եդեսիոյ Ողբ»ը:

ՀՌՈՄԿԼԱՅԻ ՄԷՋ, ՆԵՐՍԷՍ ԿԱՅԵԾԻ

ԺԲ. դարու երկրորդ կիսու սկզբնակէսին, քաղաքական չփոթ կացութիւններու պատճառաւ, Ծովք բերդը այլեւս անապահով կը նկատուի: Գրիգոր Գ., լատիններու ձօսլին իշխանէն կը գնէ Հռոմկլայ բերդը: 1150–թ. հոն կը փոխադրէ կաթողիկոսարանը: Հռոմկլայ, կը գտնուի Մ.Ասիոյ դէպի հիւսիս–արեւելք եւ Եդեսիայէն արեւմուտք, Եփրատի աջ ափին, Թլպաշարի հարաւ – արեւելեան կողմը (այժմ՝ Ռումգալէ):

Ներսէս, Հռոմկլայ կը մնայ մինչեւ իր կեանքի վերջը, այստեղ կը գրէ իր երկերու մեծ մասը, ասոր համար ալ՝ կը կոչուի Կլայեցի անունով:

Հայրապետական Աթոռը կը մնայ հոն, մինչեւ 1292 թ., մինչեւ աւերումը Հռոմկլայի, Եգիպտոսի իշխանին՝ Մելիք Աչրաֆի ձեռքով: Այնուհետեւ Աթոռը կը փոխադրուի Սիս (1294), որուն առաջին կաթողիկոսը կ՚ըլլայ Գրիգոր Է. Անաւարզեցի (1293–1307):

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

1165–ին, Բիւզանդական եւ Հայ եկեղեցիներու միջեւ, վերսկսեր էր յուզուիլ միութեան խնդիրը: Անջատ բաժնի մը մէջ, ներկայացուած են այս հարցի մանրամասնութիւնները, ուր կը յայտնուի՝ թէ Շնորհալի միութեան համակարծիք ըլլալով հանդերձ, բանիւ եւ գրչով կը պաշտպանէ նաեւ իր մայրենի եկեղեցին ,անոր ինքնուրոյն եւ անկախ նկարագիրը:

Ն. ՇՆՈՐՀԱԼԻ՝ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ (ՆԵՐՍԷՍ Դ. ԿԱՅԵԾԻ, 1166 – 1173)

1166 Յունուարի Ապրիլ17 ին, Գրիգոր Գ., ծերութեան պատճառաւ կը հրաժարի հայրապետական իշխանութենէն: Հռոմկլայ, եպիսկոպոսներու համագումարի մը մէջ, իրեն յաջորդ կը կարգէ Ներսէս ը: Շնորհալի կը հարկադրուի ընդունիլ : Իր կաթողիկոս օծման օրը , կու տայ անդրանիկ պատգամը «Ատենաբանութիւն»ը, մին՝ իր ընտիր արձակներէն:

64 տարեկան էր Շնորհալի, երբ կը բարձրանար Հայրապետական Աթոռ: Թէեւ մարմնով տկար, բայց նոյն խանդով կը վարէր եկեղեցւոյ – վարչական գործերը, ինչպէս կ՚ընէր, երբ օժանդակ ու զօրավիդ էր իր եղբօր:

1166–ին, կաթողիկոսական իշխանութիւնը փոխանցելէ երեք ամիս վերջ կը վախճանէր Գրիգոր Դ.։

Ներսէս, եօթն տարի եւ երեք ամիս կը վարէ կաթողիկոսական պաշտօնը։ Կը բարեկարգէ ու կը պայծառացնէ Հայ Եկեղեցին։ Կ'ըլլայ արթուն եւ հոգատար հովուապետն իր ժողովուրդին, գիտուն, աստուածաբան անձ եւ մեծատաղանդ բանաստեղծ։ Կը ճոխացնէ մեր մատենագրութիւնը, իր բազմաթիւ ընտիր երկերով, մեր գանձարանները՝ հոգեւմայլ շարականներով, տաղերով, աղօթքներով ու ոգեշունչ։

Նորընտիր Հայրապետը ֆիզիքապէս ալ տկար կը զգար ինքզինքը։ Հոմկլայի կլիման, մանաւանդ ամառնային տաքը, իր տքնեալ աշխատութեանց վրայ աւելնալով՝ տարիներ առաջ հիւանդացուցեր էին զՇնորհալի, պարագային կամ պարբերական ջերմով մը, որ կը կրկնուէր յաջորդաբար բնոյթով, ուրկէ չէր կրցեր բժշկուիլ, բայց դիմացեր էր 15 – 20 տարի, զգուշութեամբ։

ՎԱԽՃԱՆՈՒՄՆ ՈՒ ԹԱՂՈՒՄԸ

1173 Օգոստոս 13 ին, կը վախճանի Շնորհալի Հայրապետը ։ Իր եղբօրորդին – իր աւագ եղբօր՝ Վասիլի որդին – Գրիգոր Դ. Տղայ անմիջապէս կը յաջորդէ իրեն։ Շնորհալիի յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի մեծ չուքով, նախադահութեամբ՝ եպիսկոպոսներու, վանականներու եւ անհամար ժողովուրդի։ Գրիգոր Տղայ կը խօսի դամբանականը, լինչպէս չատեր՝ կ'արտասանեն ներբողներ եւ գովասացութիւններ։

Ն. Շնորհալի ի « հոգիացեալ մարմին »ը կը հանդչի Հռոմկլայ։ Իր դամբարանին վրայ, Գրիգոր Տղայ կաթողիկոս կառուցանել կու տայ փառաւոր եկեղեցի մը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ անունով։ Այնտեղ կը հանգչեցնէ նաեւ մարմինները՝ Գրիգոր Գ.ի եւ Գրիգոր Բ. Վկայասէր ի։

ՇՆՈՐՀԱԼԻԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԸ ՈՒԽՏԱՏԵՂԻ

Երբ Հռոմկլայ 1292–ին, Եգիպտացիներէ կ'աւերուի, հաւանաբար աւելի առաջ՝ ուրիչ եկեղեցի մըն ալ կը շինուի, դադաթին այն քարանձաւին « ուր տօթահար տատրակի նման քաղցրիկ մնչմամբ » 22 տարի գանգատեր էր Շնորհալի։ Այդ տաճարին ներքեւ կ'ամփոփուին Շնորհալիի նշխարները։ Ուխտատեղի մըն էր Իր գերեզմանը։ Զայն կը պատուէին ամէն կրօնէ մարդիկ, իբրեւ սուրբի մը չիրիմը։

Շնորհալի Հայրապետ սուրբերու կարգ անցած է եւ իր յիշատակը կը տօնուի « Թարգմանչաց Օր » ը, Խաչվերացի Դ. Շաբաթ օր։

ՇՆՈՐՀԱԼԻԻ ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

ԱՐՁԱԿՆԵՐԸ

1– Ատենաբանութիւն

Կը խօսի խուռներամ բազմութեան առջեւ այն օրը՝ երբ կաթողիկոս կ'օծուէր: Կը դրուատէ իր նախորդի՝ Գրիգոր Գ.ի արժանիքները: Համեստօրէն կը յայտնէ իր ուժերու տկարութիւնը՝ նման վեհ պաշտօնի պարտականութիւններն ստանձնելու, մանաւանդ ժամանակի աննպաստ պայմաններուն մէջ. «Զարհուրիմ երկիւղիս նայեցեալ յիմս տկարութիւն եւ մեծի այսր աստիճանի բարձրութիւն եւ ծանրութիւն, մանաւանդ ի չար եւ յանմատն բարեաց ժամանակիս»: Կը հաղորդէ՝ թէ կ'ընդունի կաթողիկոսական վեհմ իշխանութիւնը, անսալով ժողովականներու ձայնին , իբրեւ աստուածային ձայնի:

Առանց ճարտասանական երանգաւորման , պարզ, յստակ այլ ոգեշունչ խօսքերով՝ Շնորհալի կու տայ այս իմաստալից ատենաբանութիւնը, կը խնդրէ օժանդակութիւնը իր գործակիցներուն, նաեւ աղօթքն՝ իր ժողովուրդի, պաշտօնի բարւոք կատարման համար:

2–Թուղթ Ընդհանրական

Հայրապետական իր առաջին կոնդակն է, ուղղուած ժողովուրդի բոլոր դասերուն. «Թուղթ Ընդհանրական առ համօրէն հայասեռ ազինս»: Նախ՝ կը հաղորդէ իր ընտրութիւնը՝ իբրեւ հայ եկեղեցւոյ պետ, կը ծանուցանէ իր կաթողիկոս եղբօր վախճանումը. «Ինքն նաւու հաւատոյ ընդ ծով աշխարհիս՝ հողմով հոգւոյն ուղղակի նաւապետեալ ճշմարտութեամբ եւ առաքինութեամբ եհաս անվնաս, յանքոյթ եւ յառանց ալեաց նաւահանգիստն եւ զմեզ եթող ի տաժանելի եւ յաղցաւոր կեանս... ծանրութեան բեռանց ի ներքոյ՝ հոգեւորաց եւ մարմնաւորաց»:

Սկիզբը՝ կու տայ հաւատոյ մասին դաւանութիւն մը, ուր կը պարզուին կրօնական դիտեւիքներ՝ մեկնողական անդրադարձութիւններով, ինչպէս նաեւ վերլուծումներ՝ Ս. Երրորդութեան անբաժանելիութեան, հաւատքի, բարի գործերու եւ այլ կրօնաբարոյական հարցերու մասին:

Ապա՝ կը բացատրէ՝ թէ ինչու հարկ տեսած է ինք՝ թուղթերով խօսելու իր ժողովուրդին հետ: Այս բաժինը տրուած է անձնատ կերպով, մեր յուշամատեանին մէջ (տես էջ 22) :

Այնուհետեւ Շնորհալի իր հայրապետով խօսքը կ'ուղղէ ժողովուրդի լեռն դասերուն, որոնք են. կրօնաւորներ կամ վանականներ. վանահայրեր, եպիսկոպոսներ, քահանաներ, իշխաններ, պինուորաց դաս, քաղաքացիներ, երկրագործներ ու դիւղացիներ եւ ամբողջ ժողովրդականք, կանանց դաս: Ամէն մէկ դասու, իրենց վիճակին համապատասխան խրատներ կու տայ, կը մատնանշէ այն թերիները, զորս նկատեր է ինք, այլ դասերուն մէջ: Կը վերլուծէ նաեւ կեանքի բոլոր թերի կողմերը, ցոյց տալով արդար եւ ուղիղ վարքի կանոնները:

Թուղթ Ընդհանրականի իւրաքանչիւր գլխի մէջ կան եկեղեցական կանոններու, իրաւունքի եւ պարտքի, ծէսերու եւ աւանդութեանց յստակ դիմաւոր կէտեր: Այս երկը առձեռն պատրաստ կանոնագիրք մըն է՝ եկեղեցականներու համար, որոնք չատ մը հարցերու պարզաբանութիւնը կրնան գտնել այնտեղ: Շնորհալի ի Թուղթ Ընդհանրականը աշխարհաբարի վերածած է՝ Շնորհք Պատրիարք Գալուստեան:

3– Մեկնութիւն Մատթէի

Շնորհալի, իր կեանքին վերջին չրջանին՝ սկսեր էր մեկնել Մատթէոսի աւետարանը: Այս մեկնութիւնը Շնորհալի ի գլխաւոր գործերէն մին կը համարուի, բայց թերաւարտ է, կը հասնի մինչեւ հետեւեալ խօսքը Աւետարանչին.« Մի համարիք եթէ՝ եկի լուծանել զօրէնս» (գլուխ է., համար 17): Ցայտնի չէ՝ թէ ինչու կէս թողած է :Իրրեւ պատճառ ցոյց կը տրուին իր բազմապրաղ վիճակը եւ իր ոյժերու տկարութիւնը՝ կեանքի վախճանին մօտիկ:

Դար մը վերջ, Յովհաննէս Պլուզ Երզնկացի (ԺԳ. դար) կ'աւարտէ այս գործը : Այս մատենագիրը եւս չէ կրցած ստուգել այն չարժառիթը, որով Շնորհալի

անկատար թողած է զայն. «Ոմանք զմահն ատացին խափանումն եւ այլք՝ զհող հայրապետական աթոռոյն եւ կէսք՝ թէ գրեաց բայց չէ ի միջի, բայց սոքա ինձ ո՛չ եղեն հաւանելի»:

Շնորհալիի մեկնութիւնը գեղեցիկ է, տրուած է պարզ, դիւրահաս ոճով, ընդհանրապէս հետեւած է Ոսկեբերանի, բայց ընդարձակած ու խորացուցած է անոր վերլուծական համառօտ արտայայտութիւնները:

4– Մեկնութիւն "Բարձրացուցէք"ի

Դաւիթ Անյաղթ ունի «Խաչի Ճառ» մը, ներբող մը՝ որ կը սկսի «Բարձրացուցէք զտէր Աստուած Մեր» սկզբնաւորութեամբ: Դ. Անյաղթ Ե. եւ Զ. դարերու մատենագիր է, կրտսեր Թարգմանիչներու դասէն եւ հին հայ փիլիսոփաներու շարքէն, կը կոչուի «Եռամեծ փիլիսոփայ» պատուանունով: Դ. Անյաղթի «Խաչի Ճառ»ը մեկին եւ դիւրըմբռնելի չէր ըստ բաւականի: Հաղբատի վանքի առաջնորդ՝ Վարդան վարդապետի խնդրանքին վրայ, Շնորհալի մեկնեց ու պարզաբանեց զայն:

5– Մեկնութիւն Կաթուղիկեայց

Համառօտ մեկնութիւնն է՝ եօթն կաթուղիկեայ թուղթերու, աւելի ամփոփ, քան՝ Սարգիս Շնորհալիի մեկնութիւնը: Ն. Շնորհալի, իր այս աշխատասիրութեան մէջ՝ հետեւած է Ոսկեբերանի, Կիւրեղի Բարսեղի Գրիգորի եւ այլ վարդապետներու:

6– Ներբող Հրեշտակաց

Երկար ճառ մըն է՝ հրեշտակներու դասուն վրայ եւ բոլոր երկնային զօրութեանց մասին. «Գովեստ ներբողական՝ բացասացութեամբ յաղագս տօնի գերագունից էութեանց հրեշտակապետացն սրբոց...եւ ամենայն երկնային զօրութեանց»: Շնորհալի, կը հետեւի եկեղեցւոյ աւանդութեան կամ Դիոնիսիոս Արիսպագացիի համանման մէկ երկին, ասկէ սկիզբ կ՚առնեն կարգ մը յունաբան խրթնութիւններ: Այս ներբողէն զատ, Շընորհալի՝ իր եղբօր Գրիգոր Կաթողիկոսի խնդրանքով գրած է չափածոյ գովեստ մըն ալ: Կը դրուատէ հրեշտակները, իբրեւ «Մերձաւորագոյնք եւ խնամողք մարդկան»:

7– Թուղթեր Եկեղեցիներու Միութեան Առընչութեամբ

Այս թուղթերը գրուած են՝ թ՛է իր կաթողիկոս եղբօր փափաքով եւ թէ՝ իր կամքով անջատաբար: Ընդհանուր կերպով կը կոչուին «Պատճառ Խնդրոյ Միաբանութեան»:

Ա.– Թուղթ առ մեծ իշխանն Ալէքս, փեսայ՝ Կիռ Մանուէլ Կայսեր

Ն. Շնորհալի այս թուղթով կը ներկայացնէ հայ Եկեղեցւոյ հաւատոյ դաւանութիւնը, կը պարզաբանէ եկեղեցական կարգերը, տօներն ու աւանդութիւնները: Կը պատասխանէ Յունաց տարակոյսներուն՝ այս հարցերուն մէջ:

Բ.– Թուղթ առ Կայսրն Մանուէլ

Յունաց Կայսրը խնդրած էր Գրիգոր Գ. է, իր Ներսէս եղբայրը Բիւզանդիոն ղրկել: Շնորհալի այս թուղթով՝ կը հաղորդէ վախճանումը իր Կաթողիկոս եղբօր, կը յիշէ իր պաշտօնին ծանրութիւնը, որով հընարաւոր չէ իրեն՝ պատասխանել այդ հրաւէրին: Կը խօսի քրիստոնէական սիրոյ եւ խաղաղութեան վրայ, իմաստուն հայեացքներով:

Գ.– Թուղթ առ Մանուէլ Կայսր

Կայսեր ներկայացուցիչ Թէորիանէի խնդրանքով գրուած է: Այս պատգամաբերը անձամբ կը գտնուէր Շնորհալիի մօտ: Շնորհալի այս թղթով՝ անգամ մըն ալ կ՚ուզէ բառնալ այլեւայլ վարանումները կայսեր եւ իր ներկայացուցիչին՝ Հայ Եկեղեցւոյ դաւանանքին եւ կարգերուն մասին:

Դ.– Թուղթ առ Նոյն Կայսրն

Երրորդ համառօտ թուղթ մըն է Կայսեր ուղղուած: Կը բացատրուի թէ հայերը ի՞նչ մտքով Քրիստոսի մէջ կը դաւանին մի բնութիւն, համաձայն Կիւրեղ Աղեքսանդրացի Պատրիարքի վարդապետութեան, որ է՝ «Մի բնութիւն բանին մարմնացելոյ»:

Ե.– Թուղթ առ Միքայէլ Պատրիարք Յունաց

Նոյն հարցի վրայ Յունաց Բիւզանդիոնի Պատրիարքին ուղղուած թուղթ մըն է:

Զ.– Թուղթ առ Համօրէն Եպիսկոպոսունս եւ Վարդապետս Հայոց

Յոյներու տեւական, տաղտկալի եւ մոլեռանդ դիմումներուն, նաեւ ճնշումներուն դիմաց, Շնորհալի չ'ուզեր այլեւս առանձին թղթակցիլ: Կը հրաւիրէ Հայ Եկեղեցւոյ բոլոր եպիսկոպոսները, վարդապետներն ու վանահայրերը, Աղուանից աշխարհէն մինչեւ Կեսարիա եւ Արեւմտեան կողմեր: Կը յայտնէ Յունաց ձգտումներն ու հետամտութիւնները: Կը հրաւիրէ՝ որ անոնք խորհին, պատրաստ ըլլան, ի հարկին միաբանաբար պատասխանելու: Յունաց ալ կը հաղորդէ՝ թէ ինքն առանձին՝ ո՛չ մէկ առաջարկ կամ փոփոխութիւն կրնայ ընդունիլ «առանց համօրէն եկեղեցականաց եւ ժողովրդականաց»:

Ընդհանուր ժողովի մը գումարման համար, իր այս շրջաբերական թղթոյն պատասխանը դեռ չըստացած՝ կը վախճանի Շնորհալի Հայրապետը: Իր մահուան գոյժը երբ կը ստանայ Կիւռ Մանուէլ Կայսր կը հառաչէ ու կ'ըսէ. «Մեծ զգայարան եւ արթուն՝ բարձաւ այսօր յեկեղեցւոյ Աստուծոյ. զրկեցան Հայք՝ երկրորդ Լուսաւորչէն իւրեանց»:

Այս Թուղթերու Արժէքը

Ա.– Հայ Եկեղեցւոյ պատմութեան, եկեղեցիներու միութեան հարցի կապակցութեամբ՝ ունին ուրոյն կարեւորութիւն:

Բ.– Իբրեւ պերճախօսութիւն՝ կը ներկայացնեն գրական արժէք, լեցուն են առողջ տրամաբանութեամբ, ճշգրիտ վերլուծումներով, ճարտասանական ընտիր արտայայտութիւններով:

Գ.– Ասոնց մէջ խտացած է Հայ Եկեղեցւոյ դաւանանքը: Դաւանական եւ ծիսական հարցերու՝ դիւրահաս ու պարզ արտայայտութիւններ են անոնք:

Ներսէս Ե. Աշտարակեցի Հայրապետը (Կաթ. 1843–1857), Ռուսաց Սինոդին , 1850 ին՝ այս թուղթերը կը ցուցանշէր որպէս Դաւանագիրք Հայ Եկեղեցւոյ:

8– Շնորհալիի այլեւայլ Թուղթերը

Ա.– Գիր շրջաբերական ի կողմանս Արեւելից ի Կարս

Քաղաքի հովուոր առաջնորդ՝ Աբրահամ Եպիսկ. վախճանած ըլլալով, ժողովուրդի բաղձանքով՝ Շնորհալի Եպիսկոպոս կ'օծէ Խաչատուր անունով եկեղեցականը: Այս թուղթը օրհնութեան գիր մըն է նորընտիր առաջնորդին ուղղուած, նաեւ յորդորական մը՝ ժողովուրդին:

Բ.– Բան Մխիթարութեան առ վտանգեալսն մարմնով

Մեծն Ներսէսի օրերէն (Դ. դար), ուրկութեան կամ բորոտութեան ախտի տեղաճարակներ կամ առանձնակի պարագաներ կը յիշուին: Մերձակներ՝ կը խորշէին ախտաւորներէն, թ'է վարակումի վախով ե'ւ թէ արդահատելի մտայնութեամբ՝ զանոնք նկատելով պատուհասեալներ Աստուծմէ: Մ. Խորենացի կը վկայէ այս մասին. «Բորոտք հալածեալ լինէին, իբրեւ պիղծ համարեալ...»: Մեծն Ներսէս անոնց համար ուրկանոցներ շինել տուած էր:

Ութ դար վերջ, Շնորհալիի օրերուն, Եդեսիոյ կողմերը՝ այս հիւանդութեան համաճարակ կը պատահէր: Հիւանդները իրենց բախտին կը լքուէին: Անոնց անունով՝ գիր մը կ'ուղղուի առ Շնորհալի , կը պարզուի թշուառ վիճակն իրենց՝ խնամք ու հոգածութիւն կը խնդրուի: Շնորհալի խորապէս յուզուած՝ կը գրէ իր սփոփարար Նամակը: Հոգեպէս կը զօրացնէ վարակեալները, կը յիշեցնէ Յոբի օրինակը, անոր համբերութիւնն ու վերջի երանութիւնը: Կը ձաղկէ անտարբերութիւնը մերձաւորներու եւ կը թելադրէ. «ամենայն մարդոյ, որ առողջ են մարմնով՝ ձեռնտու լինել տկարացն եւ ո՛չ հակառակ նոցին»:

Գ.– Յաղագս Արեւորդեացն Դարձի

Արեւորդիներ կային Հայոց մէջ, հինէն ի վեր, մանաւանդ եզերային կամ սահմանային վայրեր, մաս մըն ալ՝ Եդեսիոյ կամ Սամոսատի կողմերը: Հայ հեթանոսներ էին, առաւել կամ նուազ Պարսից եւ Մարաց նմանութեամբ: Կը պաշտէին արեւը, ինչպէս նաեւ բարտի ծառը, երբեմն ալ բամբակն ու շուշանը, անոր համար որ դէպի արեւ կը դառնային անոնք:

Ս. Գր. Լուսաւորիչ ջանացեր էր զանոնք հեռացնել այս աղանդէն, բայց ապարդիւն: Ն. Շնորհալիի օրով, Սամոսատի առաջնորդ՝ Թորոս Եպիսկոպոսի միջոցաւ, այս աղանդաւորները դիմում կը կատարեն Հայրապետին մօտ, ի Քրիստոնէութիւն դարձի փափաքով:

Շնորհալի իր թուղթով՝ կը յայտնէ իր ուրախութիւնը, կը յիշէ՝ թէ մասնակի եւ ուղղակի՝ այլ դիմումներ ալ եղած են իրեն։ Կը հրահանգէ Թորոս Եպիսկոպոսը՝ «զանոնք ընդունիլ գթութեամբ, իմացնել իրենց՝ թէ արեւը լուսատու է երկրիս, Արարչէն դրուած՝ ինչպէս ուրիշ աստղեր ալ, թէ բարտի ծառը, զոր պատուէին, դէպ յարեւ դառնալուն, ուրիշ ծառերէ առաւելութիւն չունի, եւ թէ սուտ է՝ թէ Քս. ի խաչը բարտի ծառի փայտէն է, այնպէս ալ եթէ ըլլար, ծառն պատուելի չէր, այլ հին հեթանոսներէ առաջ եկած է այն պաշտօնն...»։

Շնորհալի է դար մը վերջ եւ աւելի յետոյ, տակաւին արեւորդիներու մնացորդներ կային այլեւայլ տեղեր։

Դ– Առ Պօղոս Քահանայ Հայկազն

Յանդիմանական թուղթ մըն է, ուղղուած՝ այս անձին, որ կը գտնուէր Կ. Պոլիս եւ դաւանափոխ եղած էր։ Յիշեալը, եկեղեցիներու միաբանութեան հարցին մէջ, կը վատաբանէր հայերը, ջանալով ի դերեւ հանել հաշտարար բանակցութիւնները։ Շնորհալի զայն ի կարգ կը հրաւիրէր, յուղղութիւն բերելու համար։

Ե– Առ Ժպիրհ Ոմն

Շնորհալի այս վերնագրով ունի երեք թուղթ, ուղղուած՝ «ժպիրհ» եւ յանդուգն մէկուն, որ կը հակառակէր Հայրապետի հաշտարար ոգիին, եկեղեցիներու միաբանութեան հարցին մէջ, կը բամբասէր, կը չարախօսէր, նոյնիսկ նախատալից գրութիւններ կը յղէր անոր։ Հայրապետը կը պատասխանէ հեզութեամբ, բայց այդ պատասխանները բաւական են արժանի դասը տալու այդ յանդուգն « ժպիրհ »ին։ Երրորդ թուղթի վերջաբանին մէջ՝ կը ցոլայ Շնորհալիի իմաստուն մէկ հայեացքը. «Թէ իսկ բոլոր լեզուները գովեն զիս այն բանին համար՝ որ իմ մէջս չկայ, հովերու հնչումներ կը համարիմ զանոնք։ Եթէ մէկը դատէ ու պարսաւէ զիս բանի մը մասին, որուն համար խղճմտանքս չի՛ դատեր զիս, փոյթ անգամ չեմ ըներ։ Իսկ եթէ մէկը խօսի բանի մը մասին զոր ունիմ, կը վշտանամ, ո՛չ թէ անոր ըսած ըլլալուն՝ այլ զայն ունենալուս համար»։

Զ– Առ Ստեփանոս Ոմն

Շնորհալի այս անձին խնդրանքով՝ Դ. Անյաղթ փիլիսոփայի «Սահմանաց Գիրք» կամ «Սահմանք Իմաստասիրութեան» երկին վերջին գլուխը կը մեկնէ եւ այս մեկնութիւնը նամակաւ իրեն կը հասցնէ։

Է– Առ Երջանիկ Վարդապետն Գէորգ

Երեք համառօտ թուղթ են, ուղղուած՝ Հաղբատի առաջնորդ Գէորգ վարդապետին։ Այս թուղթերը լեցուն են սիրով եւ քաղցրութեամբ։ Պատասխան են՝ իր այս սրտակից բարեկամի սփոփարար գրութիւններուն, այն միջոցին՝ երբ չարախօսութիւններով՝ ոմանք կը դառնացնէին զՇնորհալի։

Թ.– Շնորհալիի Այլ Երկասիրութիւնները

Ա– Ասոնց մէջ գլխաւորն է՝ «Հաւատով Խոստովանիմ» աղօթքը։ Զքնաղ եւ սրտայոյզ աղօթք մըն է, գրուած՝ բոլոր քրիստոնեաներուն համար. «Աղօթք իւրաքանչիւր անձին հաւատացելոյ»։ Յստակ ու պարզ է կառոյցով, լեցուն՝ լեզուի եւ իմաստի շնորհներով. «արարաք զաղօթս զայսոսիկ պարզ եւ յստակ բանիւ վասն տղայոց դիւրահաս լինելոյ յաղօթելն իւրեանց»։ Յօրինուած է՝ օրուան քսանեւչորս ժամի համար, ամէն կարիքի համար։ «Քսանեւչորս տուն, քսանեւչորս անդին գոհար», կ՚ըսէ Հ. Ղ. Ալիշան։ Ուրեմն՝ գրուած է՝ քսանեւչորս ժամու իւրաքանչիւրին համար մէկ մէկ տուն աղօթելու։

Շնորհալի, կը կցէ պատուիրագիր մըն ալ. «Ո՛վ որ կրնայ, օրն հինգ անգամ ըսէ այս աղօթքը կամ չորս անգամ, կամ առտու, կէսօր եւ իրիկուն, կամ գոնէ օրը մէկ անգամ, կամ գոնէ քանի մը տուն՝ բերան սորվելով եւ եկեղեցւոյ բոլոր օրական աղօթից կամ ժամասացութեան տեղ բռնէ»։ Իւրաքանչիւր տուն կը վերջանայ նարեկաշունչ մրմունջով. «Եւ ողորմեա՛ քո արարածոց եւ ինձ՝ բազմամեղիս»։

Այս աղօթքը թարգմանուած է 36 լեզուի։ Յուշամատեանի մէջ, մէկ մէկ նմոյշ դրուած են այդ թարգմանութիւններէն։

Բ.– Խրատ Ժամերգութեան

Շնորհալի դիտած էր՝ որ զանազան նորամուտ ձեւեր եւ սխալներ՝ եկեղեցական արարողութիւններու համակարգութիւնները խանգարելու բնոյթն ունին։ Ուստի բերել կու տայ Մաքենեաց եւ Թեղենեաց վանքերու ժամակարգութեան հին ձեւերը։ Այս վանքերուն

մէջ՝ հին օրինակներով՝ հաւատարմօրէն կը պահուէին արարողութիւնները: Շնորհալի կը հրահանգէ ընդհանրացնել եւ գործադրել զանոնք, զգուշաւոր պահպանումով, որպէս զի նորաձեւ սովորութիւններ չսպրդին նախնեաց աւանդութիւններու մէջ:

Գ.— Վկայաբանութիւն Ս. Սարգսի

Հաղբատի վանքին առաջնորդ Գէորգ վարդապետ մտերիմ բարեկամը՝ Շնորհալի ի, թուղթ մը կը գրէ Հայրապետին, խնդրելով բուն վկայաբանութիւնը Ս. Սարգսի: Շնորհալի, Մելիտինէ՝ի մօտ, ասորւոց հրեշակաւոր Պարսամայ վանքին մէջ՝ փնտռել կու տայ չորս զանազան Ս. Սարգիսներու վարք, խնդրելով յատկապէս Սարգիս Զօրավարի յատուկ վարքն ու անոր թարգմանութիւնը՝ ասորերէն բնագրէն, Միխայէլ քահանայի միջոցաւ:

Այս թարգմանութիւնը լաւ չէր, որովհետեւ ասորի քահանան բաւարար հմտութիւն չունէր հայ լեզուի վրայ: Շնորհալի կը վերամշակէ զայն, կը հարթէ խըրթին ոճը, կը վերածէ վճիտ հայերէնի:

Դ.— Թարգմանութիւն՝ Ոսկեբերանի Ներբող իճ առ Լուսաւորիչն

Յովհ. Ոսկեբերան խօսած է ներբող մը՝ ի պատիւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի: Շնորհալի կը թարգմանէ զայն, Գրիգոր Գ. Կաթողիկոսի փափաքով:

ՇՆՈՐՀԱԼԻՒ ԶԱՓԱԾՈՑ ԵՐԿԵՐԸ

1– Վիպասանութիւն

Առաջին տաղաչափեալ հայոց պատմութիւնն է, առաջին պատմական քերթուածը՝ մեր դրականութեան մէջ: Հազիւ քսան տարեկանին գրած է զայն (1121), ասով՝ սկիզբ դնելով իր դրական կեանքին: Կը բաղկանայ 1600 ութ – վանկանի կամ ութոտեան տողերէ:

Հետեւելով նախ՝ Մ. Խորենացի ի, պատմած է Հայկազն եւ Արշակունի տոհմերու մասին, համառօտիւ՝ բազբատուններու վրայ, հին եւ նոր պահլաւունիներու մասին, մինչեւ իր չրջանը: Նախաբանին մէջ կը յայտնէ՝ թէ կ'ուզէ իր երախտագիտական տուրքն ընծայել առ նախնիս եւ առ ծնողս.

Պարտական է հօր որդի
Հատուցանել վարձս ծնողի
Եւ անդրադարձ փոխարինի
Բազում երկանցըն պատշաճի:

2– Յիսուս Որդի

Շնորհալի ի գրական լաւագոյն երկն է: Կրօնական վիպերգ մըն է, վիպասանական ողբերգութիւն մը՝ «Ողբերգութիւն վիպասանական ի տառից սրբոց » : Ըստ սկիզբի բառերու կը կոչուի «Յիսուս Որդի»:

Մեղի կու տայ Ս. Գրքի պատմութիւնը: Իր նպատակն է՝ դիւրըմբռնելի եւ ոտանաւոր ձեւով աւանդել Ս. Գրոց պատմութիւնը, «որպէս զի տաղտկալի չըլլայ եւ հաճոյքով կարդացուի»: Իր այս առաջադրութիւնը կը պարզէ երկի յիշատակարանին մէջ, ուր ինքզինք կ'անուանէ նաեւ « Երգող » (Յիշատակարան Երգողի Բանիս) :

Երեք մասէ կը բաղկանայ. ա. հին կտակարան . բ. Քս.'ի կեանքը մինչեւ չարչարանքներ . գ. չարչարանքներէն մինչեւ Համբարձում: Սպա՝ կը խօսի Հոգեգալստեան, սուրբերու, ճգնաւորներու, վկաներու եւ վերջին դատաստանի վրայ:

Շնորհալի, այս խորհրդապաշտ – քնարական երկը գրած է 1152 – ին: Յօրինուած է 4000 ութ – վանկանի տողերէ ,որոնք նոյն «ին» յանգով կը վերջանան. «երկհատարեան տաղ յանգական»:

Ս. Գրիգոր Նարեկացի ի նման ,Շնորհալի ալ՝ մարդոց արարքներու պատասխանատուութիւնը եւ մեղքերը՝ իր անձին սեփական կը նկատէ, կը խօսի ղղկան աղօթքի եւ մաղթանքի ձեւով. «ողբումն հեծութեան սրտի, խօսք ընդ Աստուծոյ»: Իր ողբերգը՝ մեղմ ,փափուկ եւ հանդարտ է, չունի Նարեկացի ի «հեծկլտանքն ու թառանչը, սրտի այրուքն ու ճենճերոյմը, տոչորող ու կրակոտ ղղումը», այլ հեղիկ հառաչ մըն է: Միայն, վերջին դատաստանի նկարագրական հատուածին մէջ՝ կը սաստկանան այդ հեղիկ արտայայտութիւնները.

"Յորժամ տարերբըս դըղըրդին
Հաստատութիւնքն սասանին
Իբրեւ ընդ ծովու կոհակք կուտին
Ի յեռանդանըն կաթսային·
Լերինք հիմամբըք զարհուրին
Եւ ուժգնակի բախմամբ թընդին"։

Յակոբ Վիլլող Եւրոպացին՝ «Յիսուս Որդի» երկը կ'անուանէ «Մատեան՝ արդարեւ աստուածայինն», Հ. Ղ. Ալիշան՝ «Աստուածայինն Ողբերգութիւն»։

3.— Բան Հաւատոյ

«Յիսուս Որդի» քերթուածի բովանդակութեան մէկ մասը տրուած է այստեղ։ Աւետարանի համառօտ պատմութիւնն է։ Քերթուած մըն է՝ 1500 ութոտեան տողէ բաղկացած, յանգերու փոփոխմամբ։ Գրած է իր Ապիրատ եղբօրորդիին խնդրանքով, 1151ին, «Յիսուս Որդի»ի թուականէն առաջ, առանց այս վերջնոյն գրական կառոյցի բծախնդրութեան։ Նուիրած է զայն՝ իր ծննդոցներուն եւ ազգականներուն։ Սկիզբը դրուած է մեր եկեղեցւոյ դաւանանքը աստուածութեան եւ Քս. իբր նուիրեան մասին։ Երկի յիշատակարանին մէջ, կը պատմուի Հայրապետական Աթոռի Հռոմկլայ փոխադրութիւնը։

4.— Ողբ Եդեսիոյ

Շնորհալի իր բանաստեղծական արուեստի լաւագոյն երկասիրութիւններէն մին է։ Հաղարապետներու Զանքի ամիրայի օրով՝ (1144 ին) Եդեսիա քաղաքի աւերումը կը պատմէ։ Գրուած է 1145–1146 թ. ին, դարձեալ իր եղբօրորդւոյն Ապիրատ'ի խնդրանքով։ Կը բաղկանայ 1054 ութվանկանի երկտող տուներէ։

Նոյնինքն՝ Եդեսիա (Ուռհա) քաղաքն է՝ որ դիմառնութեամբ կը խօսի։ Նախ՝ կը պատմէ իր ծաղկեալ վիճակը, ապա՝ աւերումի դէպքը, հրաւիրելով ժամանակի մեծ քաղաքները՝–Հռոմ, Անտիոք, Անի– ողբալու իր կործանումը։

Նկարագրական ընտիր քերթուած մըն է, ճարտասանական ձեւեր, փոխաբերութիւններ, նմանողութիւններ՝ իրար կը յաջորդեն։ Այս ողբը որեւէ աւերեալ քաղաքի կրնայ պատշաճիլ։

Ֆրանսացի հայագէտ մը՝ Տիւլորիէ, այս երկի առաջին մասը թարգմանած է Ֆրանսերէնի։

5.— Յաղագս Երկնից եւ Զարդուց Նոցա

Շնորհալի այս երկը տուած է, իր բարեկամին՝ Մխիթար Հերացիի խնդրանքով։ Մխիթար Հերացի բժշկապետն ու աստղագէտը ժբ. դարու մատենագիրներէն է, հեղինակ՝ «Ջերմանց Մխիթարութիւն» անուանով երկին, որ աշխարհաբար լեզուով գրուած մեր առաջին գիրքն է։

Շնորհալի կը խօսի երկնքի եւ անոր զարդերուն մասին։ Երկը կը բաղկանայ երկու չափածոյ բանաստեղծութիւններէ, 12– վանկանի չափով եւ «ան» յանգերով։ Առաջինը՝ 200 տողէ կազմուած է, նոյնպէս դիմառնաբար կամ բարառնաբար յօրինուած։ Երկինքն՝ ինք կը խօսի առաջին դէմքով։ Կը պատմէ իր կազմութիւնը, ստեղծագործութիւնը, արեւու, լուսնի, աստղերու յօրինուածքը, կարգն ու սարքը, 7 մոլորակներն ու 12 կենդանակերպերը։ Այս բոլորը նկարագրուած ու պարզուած են ժամանակի ծանօթութիւններուն եւ ըմբռնումներուն համաձայն։ Կը խօսի երկինքը՝

«Իմ՝ եղական գոլով բնութիւն եւ սկզբնական
Յանեղէն ձգեալ կամար անզուգական·
Հիմն եւ աւարտ իմ գոյացութեանցս այս նիւթական,
Անդունդ ի խոր, բարձունք ի վեր միշտ վերանամ»։

Շնորհալի հեղինակը՝ քերթուածի աւարտին, կ'արտայայտէ իր հիացումը, Իր բերնով·

«Նայիմ յերկինս եւ ընկատեմ զայս ամենայն,
Եւ փառս տամ անեղ բնութեան արարչական»։

Երկրորդ քերթուածը «Յորդորակ» մըն է, 62 տողէ բաղկացեալ։ Ամէն տան (երկտողի) սկզբնատառերը հետեւեալ ղլխակապը կը կազմեն. « Մխիթար բժիշկ· ընկալ ի Ներսիսէ զայս բան »։ Այս յորդորակին մէջ, տրուած է հաւատոյ դաւանութիւն մը, ուր կը պարզուի՝ թէ ամէն բանի սկիզբն ու պատճառը՝ Աստուած է։

6.— Ներբող Սրբոյ Խաչին

Դ. Անյաղթ է «Խաչի ճառ» ին յարաստութիւնն է, նիւթն առնուած՝ այդ ներբողեանէն. «Տեառն Ներսիսի Ներբողեան կենսատու Ս. Խաչին»։ 12– վանկանի քերթուած մըն է։ Վերջին մասը օրհներգութիւն մըն է, ութ–վանկանի տողերով եւ փոփոխեալ յանգերով։

7.— Մաղթանք առ սուրբ հրեշտակսն

Շնորհալի՝ իր «Ներբող Հրեշտակաց» արձակէն ան-

ջատաբար, տուած է այս չափածոյ գովեստն ալ: Իր եղբօր՝ Գրիգոր Գ. Կաթողիկոսի խնդրանքով գրած է այս քերթուածը, ուր կը ներկայացուին հրեշտակներու կամ զուարթներու դասեր, իրենց դերերով կամ պաշտականութիւններով, կը գրուատուին հրեշտակները՝ մանաւանդ անոնք՝ որոնք են«մերձաւորագոյնք եւ խնամողք մարդկան»:

8.–Խրատներ

Շնորհալիի չափածոյ խրատներու մէկ շարքը ուղղուած է մանուկներու կամ տղոց դասուն : « Թուղթ ընդհանրական » ի մէջ՝ այս դասն յիշուած չըլլալով, Շնորհալի Հայրապետը առանձնապէս, ոտանաւոր խօսքով ուզեց ներշնչել անոնց՝ ազնիւ ու բարի սկզբունքներ, առողջ դատումներ:

Խրատներու այս շարքը կը կրէ հետեւեալ վերադիրը. «Նորին Տեառն Ներսէսի ի խրատ մանկանց ուսումնականաց ի դիմաց Այբուբենից տառից ոտանաւոր չափով»:Խրատները գրուած են ուրեմն՝ այբուբենի տառերու կարգով, անոնցմէ քաղուած են կամ հանուած: Կը բաղկանան քառեակներէ, ութոտեան չափով, պարզ ոճով, մեր տառերու թիւով: Անոնք լեցուն են բարոյախրթական թելադրանքներով, կը ջատագովեն ուսումն ու գիտութիւնը:

Խրատներու ուրիշ շարք մը՝ ութեակներէ կը բաղկանայ: Ընդհանուր վերադիրն է՝ «Նորին բան ներտաղական ի խրատ հոգւոց համայնից. ի դիմաց մերոյին տառից տանց յիւրաքանչիւրսն քառից»: Այս խրատներն ալ մեր Այբուբենի տառերու կարգով եւ թիւով են : Ամէն մէկ խրատ յօրինուած է չորս տունէ(երկու տողը՝ տուն մը): Ուղղուած են՝ ամէն մարդու, ամէն չափ ու հասակի, բայց ոչ՝ գիտուն անձերու: Կը պարունակեն բարոյական յորդորներ, առաքինութեան դասեր:

Այս երկու գլխաւոր շարքէն զատ՝ դարձեալ այբենական կարգով եւ թիւով, քառեակներով՝ տղոց կը բացատրէ հաւատոյ վարդապետութիւն մը՝ արարչութեան խորհուրդին, Երրորդութեան գաղափարին եւ նման նիւթերու մասին. «Նորին Ներսէսի Կլայեցւոյ ասացեալ բան հաւատոյ՝ վասն անեղին եւ եղելոյ»: Այս շարքի աւարտին՝ «Ներսէս» գլխակապի բաժնին՝ առաջին երկտողին է « Նորոգ մանկունք իմաստութեան, տուաք գայս բան՝ քեզ խրախութեան»:

Խրատներու շարքերէն նմոյշներ տրուած են առանձին էջի մէջ:

9.– Առակներ – Հանելուկներ

Շնորհալի հետեւելով ժողովրդական բանահիւսութեան, նոր տեսակ մը եւս շահեցուցած է մեր գրականութեան, այն է՝ առակ – հանելուկները: Առակ բառը՝ հարկ է ըմբռնել ժամանակաշրջանի յատուկ իմաստով եւ ոչ արդի նշանակութեամբ , այլ իբրեւ հանելուկներ:

Առակներու թիւը կը յանգի 120–ի. «առակք՝ վասն ուրախութեան մարդկան»: Ասոնց մէջ կան ժամանակի ընթացիկ լեզուով, ժողովրդական բարբառով քառեակներ, որոնց նպատակը ոչ միայն զուարճացնել է, այլեւ ուսուցանել, միտքը արթնցնել, պատկերացնել բնութիւնը, իր տարրերով եւ էակներով: Նմոյշներ տրուած են առանձին էջով:

Շնորհալիի Քերթողական արուեստը

Շնորհալիի բանաստեղծի տաղանդը՝ կը յայտնուի իր բոլոր երկերուն մէջ, արձակ կամ չափածոյ: Կը հաւատայ սակայն, թէ քերթուածով խօսքը աւելի տպաւորիչ, վայելուչ եւ հաճոյալի կը դառնայ:

Շրջանի մը մէջ,ուր տաղաչափական ձեւը՝ յատուկ էր միայն սիրոյ երգերու եւ աշխարհիկ այլ նիւթերու, Շնորհալի բանաստեղծը չէ ընկրկած սիրոյ երգերու տաղաչափութեան ձեւը կերպարկելու կրօնական բովանդակութեամբ քերթուածներու մէջ.

«Քանի արդեօք վայելչանայ
Ճշմարտութեան բանս ի սմա
Եւ մի ի յայս՝ ոք յախտանայ
Թէ չափածոյ բանիւս է սա»:

Իր բանաստեղծութիւնները ընդհանրապէս ուսուցական բնոյթ ունին, «Մտքի բացում» կու տան, լեցուն են իմաստի եւ գաղափարի քանդակներով:

Շնորհալի՝ հոգերգակ բանաստեղծ է,կու տայ ներանձնականը, մարդկային հոգեվիճակները , քնարական թեթեւ հպումներով: Իր երգերը բղխումներ են, հանդարտ, զուսպ եւ հեզասահ,չունին պոռթկում, սահմանազանց երեւակայութիւն եւ թռիչք , երաժշտական են՝ ներդաշնակ կառոյցով եւ նրբերանգներով: Իր երգերը՝ մեղեդիներ են, անկեղծ եւ մտերիմ մրմունջներով:

Շնորհալի իր քերթուածներուն մէջ կը կիրարկէ ութոտեան չափը ընդհանրապէս, երբեմն ալ 12– վանկանի, 16– վանկանի չափական դրոյթները ։ Կարեւորութիւն կ՚ընծայէ յանգերու ։Շատ անգամ նոյն յանգով կը վերջացնէ երկարաշունչ քերթուածներ , որոնց մէջ ցանցառօրէն կը դրուին այլ յանգեր ։

Կարգ մը քերթուածներու մէջ, ամէն տուն իր առանձին յանգն ունի ։ Երբեմն ալ տրուած են՝ տող ընդ մէջ՝ անյանգ ոտանաւորներ ։

Ոտանաւորներու սկզբնատառերով երբեմն կը յօդէ իր անունը, երբեմն այլ գլխակապեր կամ աստուածքներ, «Ներսէսի Երգ» , «Բան Ներսէսի» եւլն. ։

Երբեմն՝ անջատ տուներու բոլոր տողերը նոյն տառով կը սկսին (Առաւօտ Լուսոյ, Աշխարհ Ամենայն եւլն.) ։

Երբեմն ալ տողի մը վերջին բառով կը սկսի յաջորդ տողը ։

ԵՐԳՔ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹԵԱՆՑ ՆԵՐՍԷՍԻ ՇՆՈՐՀԱԼԻՈՅ

Յիշեսցուք ի գիշերի
Աշխարհ ամենայն – այբուբենական կարգով
Առաւօտ Լուսոյ – ,, ,,
Այսօր անճառ – ,, ,,
Նորոգող – տուներու Ա. տառ. ՆԵՐՍԷՍԻ Է ԲԱՆՍ ԱՅՍ
Աստուած անեղ – այբուբենական կարգով
Նորաստեղծեալ – տուներու Ա. տառերը՝ ՆԵՐՍԷՍ
Արարչական – այբուբենական կարգով
Արեւագալի երգեր
Ճաշու երգ, Օրհնեմք զքեզ, խաւարեցաւ եւլն.
Ճաշու երգ Նահապետին Աբրահամու
Նայեաց սիրով – տուներու Ա. տառ. ՆԵՐՍԷՍԻ ԵՐԳ
Ի քէն հայցեմք
Հաւատով խոստովանիմ – աղօթք 24 տուներով

ՇԱՐԱԿԱՆՔ ՆԵՐՍԷՍԻ ՇՆՈՐՀԱԼԻՈՅ

Պետրոսի եւ Պօղոսի – Օրհ. ԴՁ. Ցնծայ այսօր
Որդւոց որոտման – Օրհ. ԴԿ. Որ էնն յէութեան
Անտոնի Անապատ.ի – Օրհ. ԱՁ. Որ գերազանցեալ
Թէոդոսի թագաւորին – Օրհ.ԱԿ. Որ զերկնաւոր
72 աշակերտսն Քս.ի – Օրհ. ԴԿ. Իմաստութիւն
Սարգսի Զօրավարին – Օրհ. ԱԿ. Ամենասուրբ
Յովնանու մարգարէին – Հրց. ԴԿ. սող. Որ զանճառելի
Ղեւոնդեանց – Օրհ. ԴՁ. Որ զյառաջագոյն
Վարդանանց – Օրհ. ԴԿ. Նորահրաշ

Վարդանանց – Մնկ. սող. ԴԿ. Արիացեալք
Բուն բարեկենդան – Օրհ. ԴԿ. Բանն որ ընդ Հօր
Բ. կիր. (արտաքսման) – Օրհ. ԴՁ. Որ զօրէնս պահոց
Գ. կիր. (անառակի) – Օրհ. ԳԿ. Օրհնեմք զքեզ Հայր
Դ. կիր. (տնտեսի) – Օրհ. ԳՁ. Որ արարեր
Ե. Կիր. (դատաւորի) – Օրհ. ԲԿ. Որ պատուիրան
Զ. կիր. (գալստեան) – Օրհ. ԲՁ. Որ զխորհուրդ քո
Ծաղկազարդ – Հրց. ԴԿ. Որ ի քերովբէական
Քառասուն մանկանց – Օրհ. ԳԿ. Այսօր ընդ անմարմ.
Աւագ Ուրբաթ – Հետ. Օրհ. ԴՁ. Այսօր ի կատարումն
եւ Օրհ. ԲՁ. Արծաթասիրութեամբ
Յար. Աւագ Օրհ. – Օրհ. ԳԿ. Երգեցէք Տեառն երգ նոր
Հոգեգալուստ Բ. օր – Օրհ. ԲՁ. Նոյն եւ նման
Հոգեգալուստ Գ. օր – Օրհ. ԲԿ. Այսօր երկնայինք
Հոգեգալուստ Դ. օր – Օրհ. ԳՁ. Արեգակն արդար.
Հոգեգալուստ Ե. օր – Օրհ. ԳԿ. Զանսկզբնաբար
Յովհ. Մկրտչի – Հրց. ԳՁ. Զուարճանայ այսօր
Վարդավառի Բ. օր – Օրհ. ԲԿ. Ճառագայթ փառաց
Վարդավառի Գ. օր – Օրհ. ԳՁ. Այսօր որ էն ի յերկինս
Վերափոխման Բ. օր – Օրհ. ԴԿ. Այսօր զանճառելի
Վերափոխման Գ. օր – Օրհ. ԴՁ. Այսօր հրաշափառ
Ս. Յակոբ Մծբնայ – Օրհ. ԳԿ. Յաղթող եւ Ս. Հայր.
Մարգարէից – Հրց. ԴՁ. Որ ընդ հողեղէն
Հրեշտակապետաց – Օրհ. ԲԿ. Որ յանէից ստեղծեր
Ս. Մանկանցն Բեթղ.ի – Օրհ. ԴՁ. Այսօր անմեղ

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

Եկեղեցիներու միութեան խնդրին մէջ Ս. Ներսէս Շնորհալիի դերն ու դիրքաւորումը եղած է միշտ դրական, իրաւախոհութեան մը յանգելու եւ փափաքելի միութիւնը իրագործելու ուղղութեամբ միշտ առաւելապէս ջանադիր, առանց սակայն Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ հիմնական դաւանանքէն եւ գլխաւոր ծէսերէն միակողմանի եւ ինքնագլուխ զիջումներ կատարելու, եւ առանց երբէք Հայոց Եկեղեցին, փարախ վերադարձող մոլորեալի կամ խնդրատոյցի նկուն վիճակին ենթարկելու:

Բիւզանդիոնի Մանուէլ կայսեր " 1143–1180 " բաղաքական ուղղութիւններէն մէկն էր բրիստոնէական եկեղեցին օգտագործել, իր ազդեցութեան գօտիները ընդարձակելու համար: Ուստի, երբ մէկ կողմէ, յոյն եւ լատին եկեղեցիներու միութիւնը իրագործելու ճամբով կը ձգտէր արեւմտեան Հռովմէական կայսրութեան թագն ալ ձեռք ձգել, միւս կողմէ, Հայ եւ Յոյն եկեղեցիներու միութեամբ կը յուսար վերջնականապէս իրեն հպատակեցնել կիլիկիոյ Հայ իշխանները:

Այդ միջոցին, Ներսէս Շնորհալին, որ իր կաթողիկոս եղբօր հրամանով գացած էր հաշտեցնելու երկու հայ իշխանները· Լամբրոնի տէր Օշին իշխանը եւ Թորոս Լեւոնին, որոնք սաստիկ գժտուած էին իրարու հետ, Մամեստիա քաղաքին մէջ տեսակցութիւն մը կ'ունենայ Մանուէլ կայսեր փեսին Ալէքս դուքսին հետ, որ մեծապէս գոհացում գտնելով Հայ Եկեղեցւոյ դաւանանքին եւ ծէսերուն մասին Շնորհալիի տրուած բացատրութիւններէն, որոնք մէկ առ մէկ կը հերքէին Հայ Եկեղեցւոյ մասին յոյներու մէջ տարածուած սխալ կարծիքները, կը խնդրէ որ այս բացատրութիւնները գրաւոր կերպով յանձնէ իրեն, որպէսզի կայսեր եւ պատրիարքին ներկայացնէ զանոնք:

Շնորհալիի այս դաւանութեան թուղթը առնելով, Մանուէլ կայսրը անմիջապէս իրեն հաւատարիմ Սմբատ իշխանի ձեռքով նամակ մը կ'ուղարկէ Գրիգոր Գ. Պահլաւունիին, խնդրելով որ Շնորհալին Պոլիս ղրկէ, Հայ Եկեղեցւոյ կողմէ մասնակցելու, արեւելեան եւ արեւմտեան եկեղեցիները միացնելու համար գումարուելիք ժողովին " 1168 ": Բայց պատգամաւորը վախճանած կը գտնէ Գրիգոր Պահլաւունին, եւ Ներսէս Շնորհալին է որ իբր կաթողիկոս կ'ընդունի կայսերական հրաւէրը:

Ահաւասիկ այս հրաւէրին տրուած պատասխանին մէջ է որ յստակօրէն կը ցոլանայ Ներսէս Շնորհալի Հայրապետի բովանդակ մեծութիւնը իբր հոգեւորական եւ ազգային գործիչ, իբրեւ Հայ Եկեղեցւոյ ազատ, անկախ եւ ինքնորոյն դիրքին գերագոյն պաշտպան, եւ իբր խաղաղասէր ու միաբանող ոգիի տէր, այլ իր հմտութիւններուն եւ դիրքաւորումին վրայ հաստատ կեցող արժանաւոր հովուապետ: Շնորհալին իր պատասխանին մէջ ցաւ կը յայտնէ որ, եկեղեցիներու միութեան նման աստուածահաճոյ գործի մը համար իսկ բլլայ, անկարելի է Հայրապետական Աթոռը վտանգելից շրջապատի մը մէջ թողուլ ու գալ Պոլիս, հետեւաբար, դրդուատելով կայսեր ջանքերը եկեղեցիներու միութեան ուղղու-

թեամբ, այս գործին յաջողութեան համար կ'առաջարկէ հետեւեալ պայմանները·

1–Այս խնդրի առնչութեամբ կայսրը անձամբ պէտք է առնչուէր գայ:

2–Վիճաբանութեան ատեն խոնարհ, հեզ ու խաղցր պէտք է ըլլայ:

3–Պէտք է նախապէս պատուիրէ յոյն եկեղեցականներուն եւ ժողովուրդին որ չհայհոյեն Հայ Եկեղեցւոյ ծէսերուն եւ աւանդութիւններուն:

4–Դէմ խօսակցութիւնը պէտք չէ ըլլայ իրրեւ տիրոջ եւ ծառայի, այլ հաւասարէ հաւասար:

5–Վիճաբանութիւններու իբր հիմ պէտք է ընդունին միմիայն Ս· Գիրքն ու Ս· Հայրապետներու գրութիւնները, որոնց բաղդատութեամբ երեւան ելլելիք որեւէ դաւանական եւ ծիսական թերութիւն, երկու եկեղեցիներէն որուն մէջ որ ալ ըլլայ, իսկոյն դարմանուի:

Այս պայմանները դնելէ յետոյ, Շնորհալին կրկին ընդարձակօրէն կը ներկայացնէ Հայ Եկեղեցւոյ դաւանութիւնն ու աւանդութիւնները, եւ նոյն Սմբատ իշխանի ձեռքով կ'ուղարկէ կայսեր, որ երկու տարի վերջ միայն կը պատասխանէ այս նամակին: Այդ միջոցին կայսրը զբաղած էր խաղաքական գործերով եւ արեւելեան ու արեւմտեան եկեղեցիներու միութեան համար կայացած ժողովով, որ արդիւնքի մը չյանգեցաւ, գլխաւորաբար յունաց Միխայէլ Անխիալոս պատրիարքին եւ հոգեւորականութեան անզիջող կեցուածքին հետեւանքով, ինչպէս որ դրական արդիւնք մը պիտի չտային նաեւ երբէք Հայոց հետ կատարուած բոլոր յետագայ բղխակցութիւնները ու բանակցութիւնները, գրեթէ միշտ նոյն պատճառաւ:

Ահաւասիկ այն վերջնական 9 պայմանները, զորս կայսրը եւ պատրիարքը առաջարկեցին Հայոց, 1172ի Դեկտեմբերին Թէորիանոս մագիստրոսը երկրորդ անգամ ուղարկելով իբր պատգամաւոր, եւ պահանջեցին որ բացայայտ ու որոշ պատասխան տրուի ասոնց·

1–Նզովել Քրիստոսի մէջ մէկ բնութիւն ընդունողները:

2–Դաւանիլ Քրիստոսի մէջ մէկ անձ, երկու բնութիւն, երկու կամք եւ երկու ներգործութիւն:

3·"Սուրբ Աստուած"ը առանց "խաչեցար"ի ու"եւ"ի երգել:

4–Գլխաւոր տօները Ծնունդը, Մկրտութիւնը, Աւետումը եւ Տիառընդառաջը յունաց հետ տօնել:

5–Ս· Միւռոնը ձէթով շինել:

6–Խմորուած հացով ու ջրախառն գինիով պատարագել:

7–Պատարագի ատեն բահանաներն ու ժողովուրդը եկեղեցւոյ մէջ պէտք է մնան, բացի ապաշխարողներէն:

8–Ընդունիլ Դ· Ե· Զ· եւ Է· տիեզերական ժողովները:

9–Հայոց կաթողիկոսի վաւերացումը կայսեր ենթարկել:

Հակառակ ինքնահաւան Թէորիանոսի պնդումներուն թէ Շնորհալին բոլոր այս ծանր պայմանները ընդունած, սակայն արեւելեան –Մեծ Հայք– եպիսկոպոսներուն ընդվզումէն ֆաշուելով որոշած է ժամանակ մը գաղտնի պահել իր համաձայնութիւնը, ստոյգ պատմութիւնը այլ կերպ կը մեկնաբանէ Շնորհալիի վարուելակերպը որ հակառակ իր բովանդակ խաղաղասիրութեան եւ յանուն միութեան որոշ զիջողութիւններ ընելու տրամադրութեան, չէ ուզած ինքնագլուխ գործել. եւ իբր խոհեմ ու շրջահայեաց հաղաքագէտ, իր պատասխանին մէջ յայտնած է թէ այդ առաջարկները պէտք է բերուին Հայ ազգային եկեղեցական ժողովին առջեւ, որ յետ քննութեան անոնցմէ հնարաւորները կ'ընդունի," եւ այն յաղագս աստուածային սիրոյն հաղորդութեան եւ ոչ իբր ի մոլորութենէ դառնալով ի ճշմարտութեան "···:

Իսկապէս ալ, Ներսէս Շնորհալի 1173ին հրաւէր ուղղեց բոլոր Հայ եպիսկոպոսներուն եւ վարդապետներուն, որպէսզի ժողով գումարեն յոյներուն վերջնական պատասխան մը տալու համար: Սակայն նախ քան այս ժողովի գումարումը Ներսէս Շնորհալի Հայրապետը վախճանեցաւ 13 Օգոստոս 1173ին խոր սուգի մատնելով ամբողջ Հայ ժողովուրդը, ինչպէս նաեւ Մանուէլ կայսրը որուն յոյսերը ի դերեւ ելան այս կերպով:

Ա· Ճ·

ԵՐԳ ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱ

Բանաստեղծությունն՝ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ
Երաժշտությունն՝ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

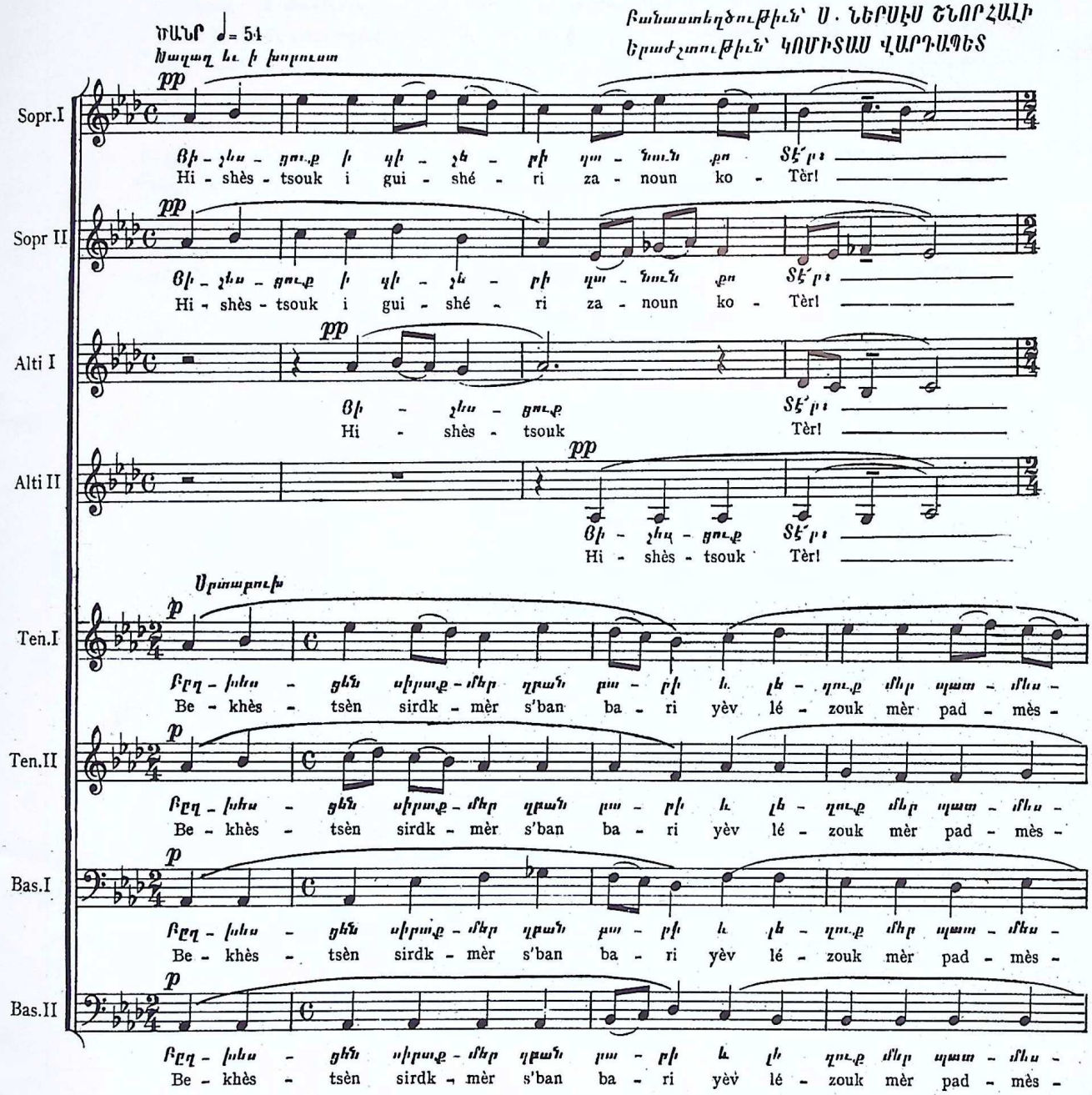

«ԹՈՒՂԹ ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ»Ի ՆԱԽԱԲԱՆԷՆ

–Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հօր աշխարհաբարի վերածումէն առնուած–

«...Քանզի այցելել ամէնքին՝ աշխարհի ամէն կողմերը եւ քարոզել Աստուծոյ խօսքը սուրբ Առաքեալներու նման, անկարելի է ժամանակի չարութեան եւ բազմիշխանութեան պատճառով: Եւ թագաւորական ու բազմամարդ քաղաք ալ չկայ մեր աղգի մէջ, որպէս զի հոն հաստատելով հայրապետութեան եւ վարդապետութեան Աթոռը, սորվեցնէինք ժողովուրդին աստուածային պատուիրանները, առաջին հայրապետներու եւ վարդապետներու պէս: Որսորդներէն եւ չուներէն փախած այծեամի մը պէս՝ կը բնակինք այս քարանձաւը, ուր ո՛չ իսկ մարմնական անհրաժեշտ կարիքներու գոհացում ունինք, դիւղերով կամ ագարակներով, որոնցմէ ոչ մէկ հատ ունինք: Չունինք նաեւ անդաստան, որպէս զի աշխատութեամբ եւ տքնութեամբ մեր պէտքերը լրացնենք. ոչ իսկ ուէէ տեղէ օգնութիւն՝ ինչպէս կը վայելէր, որ ստանայինք ի Քրիստոս հաւատացեալ թագաւորներէ եւ իշխաններէ:

Այլ միայն Տէր Աստուածմէն է՝ օգնութիւնը, ըստ մարգարէի խրատին, որ կ'ըսէ. «Տիրոջ ձգէ հոգերդ եւ Ան կը կերակրէ քեզ»: Եւ դարձեալ. «Ո՛վ յուսացաւ Տիրոջ, եւ ամօթով մնաց»:

Իսկ փոյթ տանիլ խրատելու եւ ուսուցանելու՝ համաձայն աստիճանիս պահանջքին, եւ միշտ ճմլել լեզուով Աստուծոյ խօսքին կաթը՝ ի Քրիստոս տղայացած հոգիներու բերաններուն մէջ, անհնարին է անձամբ ընել ներկայ ժամանակին եւ տեղիս մէջ՝ վերեւ յիշուած պատճառներով: Սակայն որպէս զի բոլորովին ալ անպտուղ չըլլանք ձեզի՝ Աստուծոյ հոգիէն մեզի վստահուած ժողովուրդիդ հանդէպ, արդար դատեցանք մենք ու մեզի հետ եղած եպիսկոպոսները եւ վարդապետները, յիշեցնել ձեզի դիւրով Աստուծոյ պատուիրանները, որոնք տրուած են Հին եւ Նոր Կտակարաններուն մէջ: Նմանելով այս կէտին մէջ Պօղոս մեծ առաքեալին, որ ոչ միայն չրջապատելով զանազան երկիրներ կը քարոզէր Աւետարանը, ինչպէս ինքն իսկ կ'ըսէր՝ Երուսաղէմէն մինչեւ Լիւրիկիա, այլ նաեւ կապանքի մէջ գտնուած միջոցին նամակներով կը հաստատէր աշակերտները, ինչպէս կը յայտնէ երբ կը գրէ. «Կ'աղաչեմ ձեզի ես՝ որ կապուած եմ Տիրոջ համար, ձեր կոչումին արժանի ընթացք ունենալ»:

Անոր հետ մենք ալ, իբրեւ կամաւոր բանտ եւ կապանքներէ՝ այս օրթպին քարանձաւին մէջ բանտարկուած՝ մեր ձեռքին դիրով կը խօսինք ձեզի հետ, որպէս թէ բերանով խօսած ըլլայինք. ով որ ականջ ունի լսելու, թող լսէ: Ոչ թէ մեր խօսքը՝ այլ Առաքեալներու, մարգարէներու եւ եկեղեցիի վարդապետներու խօսքերուն իմաստն է՝ որ ձեր լսելիքներուն կ'երկրորդենք, զորս եթէ լսելով յօժարութեամբ ընդունիք ձեր մտքերուն մէջ, ինչպէս բարի եւ պարարտ հողը իր մէջ սերմանուածները կ'ընդունի եւ գործով պտղաբեր ըլլաք Աստուծոյ, այն ատեն նախ ձեր անձերուն փրկութեան՝ եւ ապա մեզի վարձատրութեան պատճառ կ'ըլլաք:

ԱՌ ԿԱՆԱՆՑ ԴԱՍՍ

Պատուէր տամ ես կանանց ազգի պարկեշտութեամբ եւ բարեձեւութեամբ լինել յամենայնի, որպէս եւ վայելէ քրիստոնէից. եւ առաւել քան ոսկւով եւ արծաթով, ամօթխածութեամբ եւ պատկառանօք զարդարել զանձինս ձեր:

Եւ մի՛ ոք ի գայթակղութեան պատճառս մեղաց անմիտ երիտասարդաց այլագունեսցէ զգոյն երեսաց իւրոց օտար դեղօք, զի մի՛ զիւր հոգին եւ զցանկացողին ինքեան արկցէ ի գուբն անօրէնութեան:

Եւ մի՛ ոք նմանող լիցի օձին, գործի լինելով սատանայի, զոր եւ կաւատն անուանեն: Զի որպէս նա եւայի ջամբեաց զպտուղն մահու խաբէութեամբ, նոյնպէս եւ սա անմիտ կանանց եւ արանց տայ ճաշակել զպտուղն մահաբեր մեղաց: Որ ի սկզբանն ֆաղցր երեւի անմտաց եւ յետ կատարմանն, դառն քան զլեղի: Որ եւ զսնէծս օձին ժառանգեսցէ այնպիսին յԱստուծոյ, զորոյ եւ զգործն ետացաւ:

Դարձեալ մի՛ ոք ի ձէնջ սատանայական կախարդութեան, եւ աղանդոց դեղատուութեան զհետ երթիցէ: Զի այլ մեղք ի գործսն է վնասն, եւ այդ ի հաւատըն: Քանզի կախարդութիւնն ի սատանայէ է. եւ եթէ ոք ոչ հեռանայ յԱստուծոյ, եւ առնէ զինքն սատանայի պաշտօնեայ եւ երկրպագու, ո՛չ յաջողին կախարդութիւնքն:

Վասն որոյ աղաչեմք, ի բաց լինել յայսպիսի մեծ եւ աններելի չարեաց, զի մի՛ ընդ սատանայի դատապարտեսցի այնպիսին ի հուր գեհենին: Զի այս գործ կռապաշտից է եւ ոչ քրիստոնէից, զոր Քրիստոս եբարձ զալստեամբն իւրով յաշխարհէ, զկռոցն մոլութիւն եւ զգործս նորին չարութեան:

Արդ մի՛ ոք վերստին գործակից լիցի սատանայի չար գործովք կախարդութեան, եւ ընդ նմին այրեսցի ի հուր գեհենին յաւիտեան:

ՆՄՈՅՇՆԵՐ Ն. ՇՆՈՐՀԱԼԻԻ ԱՌԱԿ-ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐԷՆ

ԵՒ ՋԱՓԱԾՈՅ ԽՐԱՏՆԵՐԷՆ

Մէկիկ հաւուկ մի կայր փոքրիկ
Եւ ի գլուխն ունէր սեւուկ թիպրիկ,
Երթայր ճստէր իմիքն լռիկ
Աղօթք առնէր խիստ սրպըրկիկ:
(*աբեղայ*)

Կարի տեսայ ես շատ կարուան
Որ կու իջնար իխորասան
Իշուին բոկիկ էր ու անփալան
Մէկիկ հատիկ բառնան ու,գան:
(*մրջիւն*)

Պանդոկ մի կայր վերայ երկրի
Ի յանցաւոր ճանապարհի.
Որ անծանօթք ի նմա գային,
Եւ ծանօ՛թքըն գընային:
Մինչ հիւրըն գայր մեծարէին,
Եւ մինչ գընայր կողոպտէին,
Ոչ թէ մասն ինչ իրս առնուին,
Այլ զրովանդակն խըլէին:
(*աչխարհ*)

ՓԱՌԵԱԿՆԵՐ՝

Դուռըն բանայ ինձ գիտութեան
Ըզտաճարին իմաստութեան.
Բախե՛ա եւ մուտ արիութեամբ
Մի՛ արտաքոյ մնար հեղգութեամբ:

Այրըն անընակիզըն ասէ Աստուած
Անեղ բնութիւնն եւ ո՛չ արարած.
Յերիս անձինըս բաժանուած
Ի մի բնութիւն միաւորած:

Պէն պատուիրէ պարկեշտ լինել,
Մի՛ զորովայնըդ խընդողել,
Մի՛ ըզգինի բընաւ սիրել
Մի՛ տարաժամ գրերանդ յածել:

Խաւար մածեալ ի յանդընդոց
Ասէ փոխեալ լուսովն ի բոց,
Որով եղեւ տիւրըն գործոց
Գիշերն հանգիստ բընոյ արքունց:

ՈՒԹԵԱԿՆԵՐ՝

Բեռըն բանից, ասէ, չարեաց
Սանձե՛ա զլեզուդ վասն ընկերաց.
Ի բերանոյ ֆո հան ի քաց՞
Ջխօսս աղտեղիս նախատանաց
Նաեւ ի բանս բամբասանաց
Դի՛ր պահապան բոյոց շրթանց...
Զի ապրեսցիս դու ի մեղաց
Ու յանաչառ դատաստանաց:

Ղատն ղեկ առնուլ բեզէն ճարտար,
Նաւել յայս ծով տայ հրմտաբար:
Ասէ յուզել ալիացն յերկար.
Ընդդէմ կացցես հրզօրաբար
Վարե՛ա գհոգւոյդ նաւն անդադար,
Հոգւոյն թիւով առ ի հանճար,
Զի հասուսցես անդորրաբար
Ցանմոյդ տեղին խաղաղարար:

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻԻ Մ.ԱՍԻՆ

Ա.– ՀԻՆԵՐԷՆ

Կիրակոս Գանձակեցի Պատմիչ "ԺԳ· դար"

«Այս Ներսէս առաւելեալ էր իմաստութեամբ քան զհոլովս ի ժամանակի անդ, ոչ միայն քան զհայոց վարդապետս՝ այլ քան զՅունաց եւ զԱսորւոց այնքան՝ մինչ զի համբաւ իմաստութեան նորա տարածեցաւ ընդ ամենայն ազգս: Էր ինքն հեզ ամենայնիւ, եւ պարկեշտ, արժանաւոր այրն Աստուծոյ»:

Յովհաննէս Պլուզ Երզնկացի "ԺԳ· դար"

«Երանելի հեզահոգի Պատրիարքն Հայոց՝ Տէր Ներսէս, զերապատիւ եւ զերահռչակ· հայրն մեր ըստ հոգւոյ եւ երկրորդ Լուսաւորիչն Ս· Եկեղեցւոյ, ի պարմէ եւ ի շնորհէ սրբոյն Գրիգորի փայլեալ, կորովմամբ եւ համեղաբան կաթողիկոսն Հայոց»:

Վարդան Պատմիչ Արեւելցի "ԺԳ·դար"

«Ի վեց հարիւր քսան եւ մի թուին, կատարեաց Պատրիարքն Ներսէս զվարս իւր, եօթն ամ պաշտեալ զպատիւն, եւ եօթն եպիսկոպոս ձեռնադրեալ, արք անուանիք եւ ընտիրք, որ վարդապետ եւ որ փիլիսոփայ»:

Մխիթար Այրիվանեցի "ԺԳ· դար"

«Տէր Ներսէս կաթողիկոս՝ փայլեալ յաչխարհի ամենայն առաքինութեամբ եւ դիտութեամբ»:

Յակոբ Ա· կայեցի "Կաթողիկոս 1267 – 1286"

«Գտի յաթոռ Ս· Գրիգորի ի Հռոմկլայս, ի սրբազանն մեր, սուրբ կաթողիկոսին Մեծին Ներսէս ի, զրեալ զայս լուսաւոր պարզ եւ իմաստուն բանից խրատ յորդորական: Ինդացի յոյժ ուրախութիւն մեծ, եւ յԱստուծոյ համարեցայ շնորհել ինձ զդանձն զայն, զայս դիրս լի իմաստութեամբ, դիտութեամբ եւ հանճարով»: (Ակնարկութիւն՝ Թուղթ Ընդհանրական ին, Ծ·Ժ·) :

Ներսէս Լամբրոնացի "ԺԲ· դար"

Շնորհալի ի Նոփրուած տաղաչափեալ Ներբող էն

«Ներսէս՝ հոգի հեզ ըստացաւ
Որ Մովսիսի հանգոյն ցուցաւ,
Ընդդէմ ներհակ ումեք չյարեաւ,
Այլ սուրբ սիրով յինքն ընկալաւ»:

Բ.– ՆՈՐԵՐԷՆ

Գարեգին Պատրիարք Խաչատուրեան

«Լուսամփոնջ էին սիրաշարժ չքնները կլայեցի Սուրբին, նոյնիսկ՝ «ժպիրհ» ներուն հանդէպ, իր մեղրանոյշ , չնորհաչուք եւ չինարարար – ղաստատուկիչ երկիծանքներուն մէջ: Իր Շնորհալի մակդիրին մէջ՝ կը տեսնենք աստուածային աղբիւրը՝ բազմաբաժին «չնորհք»ին »:

Մաղաքիա Պատրիարք Օրմանեան

«Ն· Շնորհալի ի հռչակաւոր Ընդհանրականը՝ մինչեւ այսօր եկեղեցական խնդիրներու մէջ գերագոյն հեղինակութիւնը կը վայելէ: Ութ դարերու ընթացքին մէջ, բան կորուսած չէ իւր զօրութենէն եւ ազդեցութենէն: Նա այսօր ալ տակաւին, լաւագոյն եւ ընտրելագոյն ձեռնարկն է՝ եկեղեցական կանոնաց եւ եկեղեցական բարեկարգութեան լաւագոյն ուղեցոյցն է»:

Մեսրոպ Պատրիարք Նարոյեան

«Մեր պատմութեան մէջ ունինք Ն· Շնորհալի մը, որուն հմայքը դեռ տիրական կը մնայ Հայ Եկեղեցւոյ մէջ: Ու երբ կ'ողեկոչենք զայն, որ սուրբի մը լուսապատկերովը կը փայլի, մեր երեւակայութեան մէջ կը պատկերանայ քաղցրաբարոյ, խորհրդապաշտ եւ երկնային իմաստութեամբ լի՝ բեղուն կրօնաւոր մը»:

Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեան

«Շնորհալի ի բանաստեղծութիւնները իրենց ինքնուրոյն արժէքն ունին, ոչ միայն արուեստաւոր յօրինուածքի տեսակէտով, այլ նաեւ ինքնին՝ իմաստի իրենց կառուցուածքով, որ քրիստոնէական բարոյականի եւ նոյնիսկ աստուածաբանութեան խորհուրդներուն գողտրիկ ազուցումն է՝ արծաթեայ ընտիր հայերէնի մէջ»:

Եղիշէ Պատրիարք Դուրեան

«Թէ իբրեւ եկեղեցական եւ թէ իբրեւ գրական դէմք՝ մեր պատմութեան մէջ բարձր տեղ մը կը գրաւէ Շնորհալի Հայրապետը: Իր հաթականները հայ ժամերգութեան գեղեցկագոյն մասը կը կազմեն: Իրր քերթող՝ առաջինն ըլլալով մշակած է մեր մէջ, յանգաւոր տաղաչափութիւնը»:

1	2	3	4
I confess with faith, and adore thee, o Father, Son, and Holy Ghost, uncreated and immortal Essence, Creator of Angels, of Men, and of all that exists. Have mercy on thy creatures.	ⵄⵜⵔⵓⵏ ⵏⵜⵜⴰ ⵉⵙ ⵜⵜⵓⵏⵏⵉ ⵖ ⵓⵙⵙⵓⵎ ⵏⵜⵜⴰⵏⵜ ⵏⵜⵜⴰⵏⵜ ⵜⵉⵎⵙⵓⵔⵉⵏ

5

Heiliger Geiſt, wahrer Gott! der du am Jordan und in den Speiſeſaal herabgeſtiegen biſt, und mich in der heiligen Taufe erleuchtet haſt. Ich habe gegen den Himmel, und vor dir geſündiget. Reinige mich abermal durch dein göttliches Feuer, wie du deine Apoſtel durch die feurigen Zungen reinigteſt.

Erbarme dich deiner Geſchöpfe, und ſey mir größtem Sünder barmherzig!

6

Uskabte Væsen, jeg har syndet imod Dih med Hjerte, Sjæl og Legeme; tænk ikke paa mine begaaede Synder for dit hellige Navns Skyld.

Og forbarm Dig over dine Skabninger og over mig arme Synder!

7

אתה המביט את כל יצר חטאתי לפניך
במחשבות און, ובדברים ובמעשים רעים:
מחה נא מספרך פשעי ואת כל עונתי
וכתוב את שמי בספר החיים:
ויהיו נא ויהמו רחמיך על בריותיך
ועלי חוטא גדול:

8

እሚአዎረ : ኣቡኣት : ወዘየሐትቱ : ለሕሊ
ና : እከወ : እኔ : እበስኩ : በዘተጸልእ : በኣ
ቢካ : በእአዎር : ወበዘእንበለ : እአዎር : በፈ
ቃድ : ወበዘእንበለ : ፈቃድ : ከረይ : ሊተ : ለ
ኔዋእ : ዘፓበርኩ : እዎደዋዎ : ልጸትየ : በዋዎ
ቀት : እከኳ : ደእዜ : እበስኩ : በቅድወ :
ገጽኳ : እዎለኳዊ : በሕዋሳትየ : ወበኩሉ : ለ
እባላተ : ሥጋየ :

ወተሠሃሉ : ለፍዋፂትኳ : ወሊተኒ : ለኔ
ዋእ : ዐቢይ ::

13

Królu nieba, przypuść mię do królestwa twego, jakoś przyrzekł ulubionym twoim; i pokrzep serce moje, aby grzech nienawidząc, a Ciebie jedynie kochając, twoją wolę zawsze stale pełniło.

A zmiłuj się nad stworzeniami twemi i nademną największym grzesznikiem.

14

A'ki minden alkotmányidnak gondját viseled, tartsd meg a' szent keresztnek jelével lelkemet, és testemet a'vètek édesgetésètöl, az ördögi kisértetektöl, a'gonosz emberektöl, és minden testi, 's lelki veszedelmektöl.

És légy irgalmas a'te teremtményidnek, és nekem legnagyobb bünösnek.

15

Christus! behoeder van alles, dat Uwe rechte hand mij behoede, en beware bij den dag en bij den nacht, te huis of op weg, wanneer ik slaap en wanneer ik ontwaak, op dat ik nooit moge bevreesd zijn.

En ontferm U over Uwe schepselen, en over mij, grooten zondaar.

16

എൻ സപ്പൈശ്വരാ. നി ീകൈ തുറ
ക്കുംപൊൾം നിൻെറ മനസ്സണം കൊണ്ടേ
സൃഷ്ടിപ്പുകളെല്ലാം നി സമ്പൂൎണ്ണപ്പെട്ട
ത്തുന്നവല്ലൊ. ഞാനെൻെറ ആത്മാവി
നെ നിനക്കു കൈയാളിക്കുന്നു. നി
അതിനെകാത്തു സൂക്ഷിച്ച ഇപ്പൊഴ
മെല്ലാപ്പൊഴും എൻെറ ആത്മശരീര ദി
ഷ്ടതികളെ വിചാരിക്കുണമെ.

നിൻെറ സൃഷ്ടിപ്പുകളൊടും വല്ല
ാഷ്ടത്താലുനായിരിക്കുന്ന എന്നൊടും
ക്കുടെ മനസ്സണം ചെയ്യണമെ കൎത്ത
ാവെ.

21

Христе, истинный свѣтъ! удостой мою душу увидѣть съ радостію свѣтъ Твоей славы, когда Ты въ назначенный день обратишься ко мнѣ съ Своимъ словомъ, и пусть она успокоится въ надеждѣ благочестивыхъ на ложахъ праведныхъ, даже до дня великаго Твоего пришествія.

И помилуй Свое твореніе, и меня многогрѣшнаго.

22

हे न्यायंपरप्राउ्विवाक। यदा तव पितुर्मरुवेन सरु लं जीवितानां मृतानां च विचारं कर्तुमायास्यसि तदास्य किङ्करस्य विचारे प्रवृत्तो माभवेः। ग्रपितु चिरस्थायिनो ऽनेनां परित्राहि। यदा तव स्वर्गीयराज्ये सात्विकानामागमनाय यन्मङ्गलनिनन्त्रणं भविष्यति तदानीमपि शृणुयां। वदीयजीवान् प्रत्येननुत्कठयापिनं च प्रति सदयो भव ॥ ११ ॥

23

Misericordiosisimo Señor, tened piedad de los creyentes, mios y agenos, conocidos, y desconocidos, vivos, y muertos; y perdonad a mis enemigos y contrarios las injurias que me han echo, venciendo la malignidad que tienen hacia mi, para que sean dignos de tu misericordia.

Ten misericordia de tus criaturas, y de mi gran pecador.

24

Seigneur, resplendissant de gloire, recevez les prières de votre serviteur, et dans votre bonté, exaucez mes demandes par l' intercession de la Sainte Vierge, Mère de Dieu, de S. Jean-Baptiste, de S. Étienne, premier martyr, de S. Grégoire, notre Illuminateur, des saints Apôtres, des Prophètes, des Docteurs et des Martyrs, des saints Patriarches et des Anachorètes, des Vierges, et de tous vos Saints qui sont dans le ciel et sur la terre.

Gloire et adoration à Vous, Trinité sainte et indivisible, dans tous les siècles des siècles. Ainsi soit-il!

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

13 Հոկտեմբեր 1973, Շաբաթ, Տօն Սրբոց թարգմանչաց.

Ս. Պատարագ ամբողջ հոգեւորական դասի մասնակցութեամբ, Ֆերիգիւղի Ս. Վարդանանց եկեղեցիին մէջ:

25 Նոյեմբեր 1973, Կիրակի.
Պատրիարքական Ս. Պատարագ Գումգափուի Ս. Աստուածածին Մայր Եկեղեցիին մէջ:

30 Նոյեմբեր 1973, Ուրբաթ, ժամը 21ին.
Հսկում եւ հոգեւոր համերգ
Պէյօղլուի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ:

ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻԻ

Ձեւաւորում՝ Զարեհ Եալտըզճեան

Խմբագրութիւն՝ Արթօ Ճիւմպիւշեան

Զարդանկարներ՝ Պերճ Էրզիեան

Մեկենասութիւն՝ Ֆերտինանտ Մանուկեան

★

Կողքի Ներսէս Շնորհալիի նկարը առնուած է ամերիկահայ նկարիչ Լեւոն Մնացականեանի իւղանկարէն, զոր յատկապէս պատրաստած է Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին համար:

SOĞAGAT YILLIĞI İLÂVESİ
Sahibi: Özel Surp Haç Ermeni Lisesi
Yönetim Kurulu adına
ARA NUBAR GARMİRYAN
Dizgi ve Tipo Baskı: OYA Matbaası
Ofset Baskı: EKSPRES Matbaası
Son baskı Tarihi: 24.11.1973

SAİNT NERSÈS LE GRÂCİEUX

(1102 - 1173)

İllustre personnalité religieuse, animateur, poète et littérateur, l'un des visages les plus éblouissants de l'Eglise Apostolique Arménienne. De son nom historique Nersès de Glayé, il a été ennobli par le titre d'honneur «le Grâcieux», sanctifié par sa sagesse et ses vertus spirituelles et morales.

Sa féconde activité pastorale atteste brillamment la puissance de sa foi, sa clairvoyance dans les conflits ecclésiastiques, sa persévérance de pouvoir guider son peuple sous la lumière divine. Ce qui surgit de l'âme chrétienne, se reflète et s'amplifie dans la vie et dans l'oeuvre de ce grand Evêque, qui fut élu et couronné comme Catholicos, à 1166.

Son labeur littéraire, en vers ou en prose, est d'une étonnante richesse, et consacre la majeure partie de la liturgie arménienne. İl composa d'admirables poèmes sacrés, des cantiques, des litanies, des oraisons, qui se disent ou se chantent pendant les cérémonies religieuses. L'éclat de son verbe et l'essor de son âme ravivent son inspiration intarissable, dans ces prières innombrables, telles: «Matin de lumière», «Aujourd'hui l'ineffable», «Dieu incorporel», «L'univers entier», «Nous t'implorons», «Confession en foi», «Auréolé en miracle» ,«La venue du Jour», ainsi que des Epîtres, des Elégies, des commentaires et des fables, dont la totalité, glorifiant la béatitude céleste, nous offre aujourd'hui un véritable trésor.

İl a été le Père Souverain le plus aimé et le plus vénéré de son temps, et l'Eglise commémore à l'heure actuelle le 800 ième anniversaire de sa mort.

Par l'exemple de son oeuvre immortelle et de sa vie bienheureuse, son visage ensoleille les pages de l'histoire.

EDOUARD SİMKÉCHİAN

AZİZ NERSES ŞINORHALİ

(1102 - 1173)

Onbikinci yüzyılda yaşamış mümtaz bir ruhani, dinî bir önder, tanrısal yücelikten ilham alan ulu bir şair ve ediptir. Ermeni Apostolik Kilisesinin ölümsüz simalarından biridir. Tarihî ismi Rumkaleli Nerses olup, ahlâki ve ruhanî üstün meziyetlerinden ve parlak zekâsından ötürü, Kilise kendisine «Şınorhali» (Faziletli) şeref ünvanını vermiş ve azizlik payesine ulaştırmıştır. Dinî hayatı pek verimli olmuş, iman kudretinin, olgun görüşün ve ilâhi iradenin ışığı altında halkı idare etmiştir. Gerek hayatı ve gerek eserlerinde bu ulvî kuvvet daima hakim olmuş, ve Nerses Şınorhali 1166 tarihinde bütün rahiplerin başkanı, yani Katolikos seçilmiştir.

Edebî varlığı da baştanbaşa bir harikadır. Manzum yahut nesir olarak sayısız ilâhiler, mukaddes şiirler, dualar yazmış, ve bütün insanlığın kalbine seslenerek Tanrının erişilmez kudsiyetini terennüm ve tebcil etmiştir. Bunların yanı sıra, dinî fermanlar, tefsirler, öğütler ve bilmeceler yazmış, ve üslûbun ve şiirin güzelliğiyle dinî edebiyata paha biçilmez manevî bir servet bırakmıştır.

Zamanının pek çok sevilen ve bütün hıristiyan alemince sayılan bir Kilise Pederi olmuştur. Vefatının 800'üncü yıldönümü münasebetiyle, Ermeni Kilisesi halen O'nun aziz hatırasını muhtelif törenlerle kutlamaktadır.

Ölümsüz eseri ve faziletli hayatı ile Nerses Şınorhali, tarihi aydınlatan ebedî bir ışıktır.

Y. S.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Ermeni Apostolik Kilisesinin ruhanî Şefi **Vazken I. Katolikos**'un resmi ve S. Nerses Şınorhali Hakkındaki Fermanı ..... 2 - 3

Türkiye Ermenileri Patriği **Şınork Başpiskopos Kalustyan**'ın resmi ve S. Nerses Şınorhali hakkında yazısı ..... 4 - 6

S. Nerses Şınorhali'nin hayatı ve Çabası .. 7 - 10

S. Nerses Şınorhali'nin edebî eserleri (Nesirler ve Nazımlar) ..... 11 - 18

S. Nerses Şınorhali'nin ilâhileri 18

Kiliselerin birleştirilmesi sorunu ve S. Nerses Şınorhali.
Yazan: **Arto Cümbüşyan** ..... 19 - 20

S. Nerses Şınorhali'nin bir ilâhisi Çoksesli armonize eden: **Gomidas Vartabet** 21

S. Nerses Şınorhali'nin «Genelge»sinin Başlangıcı 22

S. Nerses Şınorhali'nin «Genelge»sinden Kadınlara seslenen kısım 23

S. Nerses Şınorhali'nin Bilmecelerinden, Kıssalarından ve öğütlerinden örnekler .. 24

S. Nerses Şınorhali hakkında ünlü yazarların düşünceleri 25

S. Nerses Şınorhali'nin 36 dile çevrilmiş «İnançla itiraf ederim» duasının tamamı, her parçası ayrı bir lisanla ..... 26 - 27

TABLE DES MATIÈRES

Page

Le portrait de Sa Sainteté Vazkène I, Catholicos de l'Eglise Apostolique Arménienne, et son BREF sur S. Nersès le Grâcieux ..... 2 - 3

Le portrait de Sa Béatitude Archévêque Chenork Kaloustian, Patriarche des Arméniens de Turquie, et son Ecrit sur S. Nersès le Grâcieux. ..... 4 - 6

La vie et la tâche de S. Nersès le Grâcieux. ..... 7 - 10

Les oeuvres littéraires de S. Nersès le Grâcieux. (Des vers et des proses) .. 11 - 18

Les Cantiques de S. Nersès le Grâcieux ... 18

La question de l'unification des Eglises et S. Nersès le Grâcieux.
Par: Arto Djumbuchian ..... 19 - 20

Un cantique de S. Nersès le Grâcieux, harmonisé à multiple voix, par le Père Gomidas 21

Le début de l'Epître Commune de S. Nersès le Grâcieux 22

La partie de l'Epître Commune, corcernant les femmes 23

Quelques fables, énigmes et conseils de S. Nersès le Grâcieux 24

Des réflexions sur S. Nersès le Grâcieux, par des écrivains célèbres 25

Le tout de la prière «Je confesse en foi» de S. Nersès le Grâcieux, traduite en 36 langues, chacune des strophes en une autre langue ..... 26 - 27